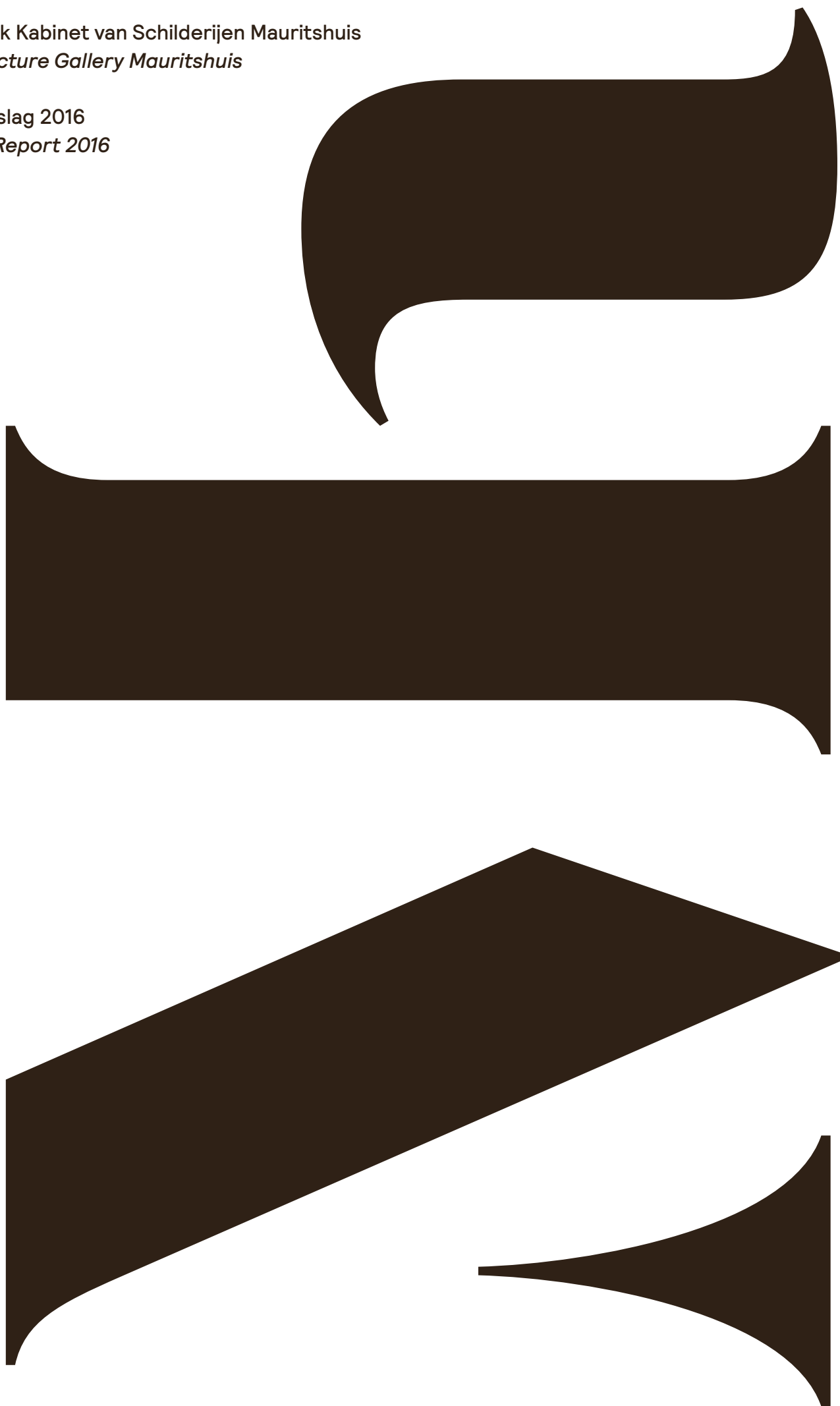

Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis
Royal Picture Gallery Mauritshuis

Jaarverslag 2016
Annual Report 2016

Missie:

*In ons huis delen wij het beste van de Nederlandse
schilderkunst uit de Gouden Eeuw.*

Bezoekadres Mauritshuis en kantoren:

Plein 29
2511 CS Den Haag

Postadres:

Postbus 536
2501 CM Den Haag

mail@mauritshuis.nl
mauritshuis.nl

**Jaarverslag 2016
Koninklijk Kabinet van
Schilderijen Mauritshuis
Galerij Prins Willem V**

Subsidiënt

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Partners

BankGiroLoterij

NN Group

Royal Dutch Shell plc

Tentoonstellingssponsors

ABN AMRO Bank

Nationale-Nederlanden

Confrérie Pictura

ABN AMRO Bank

AEGON

Aon

BMW Group Nederland

Damen Shipyards

Deloitte

Hago, onderdeel Vebego

NN Group

Royal Dutch Shell

Scarabee Security Group

Siemens Nederland

Unilever

Steunstichtingen

Stichting Vrienden van het Mauritshuis

Stichting de Johan Maurits Compagnie

American Friends of the Mauritshuis

Dutch Masters Foundation

Particuliere begunstigers

Nalatenschap de heer en mevrouw Jacques Schoufour-Martin

Ernst Nijkerk Fonds

De heer Gerard van Meurs

Legaat de heer G.A. den Hartog

Nalatenschap de heer H.W. Harten

Legaat mevrouw J.R. van Erkel

De heer C.J. Kroese

De heer en mevrouw R.G. Hollamby

Bob Rebel en Roos Damen

Bijdragen van fondsen

Vereniging Rembrandt

Prins Bernhard Cultuurfonds

Stichting Dioraphte

Stichting F.S. Tijnstra

En zij die anoniem willen blijven

Inhoud

4	Voorwoord Raad van Toezicht
5	Voorwoord Directie
9	Jaarverslag 2016
10	Aanwinsten
10	Tentoonstellingen
11	Onderzoek en collectiebeheer
15	Prijzen en nominaties
16	Personeel en organisatie
17	Bruikleenoverzicht
19	Speciale projecten
20	Educatie
21	Verkort financieel verslag
27	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant
28	Programma 2017-2018
28	Colofon

For the English Annual Report please see pp. 32-60

Voorwoord

Raad van Toezicht

Leden Raad van Toezicht Koninklijk Kabinet van Schilderijen
Mauritshuis

Ir. A.R. Wynaendts *Voorzitter*

Mr. W.L.J. Bröcker *Penningmeester*

Prof. E.M.L. Moerel *Secretaris*

De heer Q.B.L.M. Dreesmann

Sir J.M.N. Leighton (tot 15 augustus 2016)

Prof.dr. M.S. Sellink (vanaf 14 september 2016)

Mevrouw drs. T.M. Vellenga

De Raad van Toezicht kijkt terug op een succesvol jaar voor het Mauritshuis, waarin een veelheid aan activiteiten werd ontplooid. Hoogtepunten waren de aankoop van het zeldzame bloemstillevan *Vaas met bloemen in een stenen nis* van Roelant Savery, *Vik Muniz: Verso*, de eerste tentoonstelling van hedendaagse kunst in het museum, en het bezoek van de hertogin van Cambridge ter gelegenheid van de tentoonstelling *Hollanders in huis: Vermeer en tijdgenoten uit de Britse Royal Collection*. De bezoekerijfers stabiliseerden ver boven het niveau van voor de renovatie en uitbreiding van het gebouw; daarmee werden onze verwachtingen overtroffen. Het Mauritshuis mocht het afgelopen jaar ruim 414.000 bezoekers verwelkomen en meer dan 28.000 mensen bezochten de Galerij Prins Willem V. Daarmee zijn de bezoekerijfers van het Mauritshuis, dat in de vijf jaar voor de heropening gemiddeld 235.000 bezoekers per jaar ontving, met 57% gestegen.

Onder de nieuwe Erfgoedwet die in 2017 ingaat, wordt een deel van de subsidie voor activiteiten geormerkt als structurele toelage voor de kosten van collectiebeheer en -behoud. De rest is een periodieke subsidie (BIS) die iedere vier jaar moet worden aangevraagd. In 2016 heeft het Mauritshuis een BIS-aanvraag ingediend voor de periode 2017-2020. De Raad van Toezicht is verheugd te kunnen meedelen dat de BIS-aanvraag positief is beoordeeld door de Raad van Cultuur, die het in zijn evaluatie als volgt formuleerde: 'De Raad is zeer te spreken over de manier waarop het Mauritshuis zich de afgelopen periode heeft ontwikkeld'. Daarbij werden onder meer de programma's voor publieksbereik, marketing en educatie genoemd. Op Prinsjesdag heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het Mauritshuis het totale bedrag toegekend dat was aangevraagd in het kader van de BIS en de Erfgoedwet. Daarmee is goedkeuring ontvangen voor de plannen voor de komende vier jaar, en kunnen we uitzien naar het nakomen van de gemaakte afspraken met het ministerie in deze periode.

Het Mauritshuis heeft zijn sterke financiële positie behouden tijdens het verslagjaar. De bezoekersaantallen stabiliseerden boven het niveau van voor de heropening, maar waren lager dan het vorige verslagjaar, het jaar van de heropening. Hierdoor waren er minder inkomsten uit de kaartverkoop dan in 2015. Succesvolle evenementen, de aanhoudende groei van sponsoring door bedrijven en verschillende genereuze legaten aan het museum zorgden echter voor de nodige compensatie. De steun van onze partners Royal Dutch Shell en NN Group, die dit jaar bijdroegen aan de publieksontwikkeling, is essentieel voor de lange-termijntoekomst van het museum. Andere sponsors, zoals ABN AMRO, gaven een royale bijdrage voor de tentoonstelling *Hollanders in huis*. De belangrijke aankoop van Roelant Savery's *Vaas met bloemen in een stenen*

nis werd mogelijk gemaakt door de BankGiro Loterij, waarvan de steun voor onze collectie onmisbaar is. Ook de Vereniging Rembrandt heeft een zeer genereuze bijdrage geleverd voor deze aankoop en een particuliere begunstiger bood zoals in voorgaande jaren aan het nog resterende bedrag te voldoen.

Hoewel 2016 weer een goed jaar was voor het museum, houdt de Raad de vinger aan de pols voor wat betreft de financiële gezondheid van de organisatie op de langere termijn. Het afgelopen jaar zagen we de wereldwijde onzekerheid toenemen en dit gegeven was van invloed op de bezoekersaantallen uit het buitenland. Bovendien blijft de werving van grootschalige bedrijfssponsoring een uitdaging, met name voor tentoonstellingen. Ook is er veel concurrentie op het gebied van particuliere donaties. De bijdragen van de businessclub Confrérie Pictura en de steunstichtingen Johan Maurits Compagnie, Vrienden van het Mauritshuis, American Friends of the Mauritshuis en Dutch Masters Foundation zijn als altijd van onschatbare waarde voor het museum. Het Mauritshuis ontving dit jaar een bijzondere gift van de Vrienden van het Mauritshuis. De Vrienden verwierven een prachtig bloemstillevan van Jacob van Hulsdonck en gaven dit in langdurig bruikleen aan het museum. De Raad is alle zakelijke en particuliere begunstigers zeer dankbaar en nodigt hen van harte uit om hun steun voort te zetten.

In het verslagjaar kwam de Raad vier keer bijeen: op 29 maart, 15 juni, 14 september en 30 november. Vanwege het verlopen van de zittingstermijn moesten we helaas afscheid nemen van Sir John Leighton, een waardevol lid van onze Raad. We waren echter verheugd dat Manfred Sellink, directeur van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, wilde toetreden. De meest besproken onderwerpen waren de huidige en toekomstige financiële situatie van het museum, nieuwe aankopen en nieuwe programma-initiatieven op het gebied van digitalisering en publieksbereik.

De Raad wil zijn dankbaarheid uitspreken aan iedereen die met en voor het Mauritshuis heeft gewerkt in het afgelopen jaar. Het museum personeel en de vele vrijwilligers blijven zich onvermoeibaar inzetten om bij alle activiteiten van het Mauritshuis aan de hoge kwaliteitseisen te voldoen en tegelijkertijd innovatief en origineel te werk te gaan. Met genoegen hebben we gezien hoe het Mauritshuis zich in zijn grotere behuizing heeft gevestigd en de vleugels dit jaar verder heeft uitgeslagen. Het spijt ons dat we aan het einde van het jaar afscheid moesten nemen van zakelijk directeur Victor Moussault. We willen hem graag bedanken voor zijn grote inzet voor het Mauritshuis en wensen hem veel succes met zijn toekomstige activiteiten. Tegelijkertijd heten wij zijn opvolger Sander Uitdenbogaard van harte welkom. We zien uit naar 2017 en zijn benieuwd wat dit jaar het museum gaat brengen.

Voorwoord

Directie

Emilie E.S. Gordenker *Directeur*

Victor J.E. Moussault *Zakelijk directeur*

Het Mauritshuis kende wederom een geslaagd jaar in 2016. Na alle bedrijvigheid en de piek in het museumbezoek die volgden op de heropening in 2014, was dit een periode van consolidering. Het museum personeel vond een nieuw ritme en kon verschillende langlopende projecten afronden. Toch bruisde het Mauritshuis ook van de nieuwe activiteiten, waarmee veel bezoekers werden getrokken die nog nooit eerder in het museum waren geweest.

Dit jaar hebben we in de Royal Dutch Shell Vleugel drie originele en succesvolle tentoonstellingen ingericht en was er een bijzondere presentatie in de Galerij Prins Willem V. Met de voorjaartentoonstelling hebben we geprobeerd antwoord te geven op een van de meest gestelde vragen van ons publiek: 'Hoeveel werken zijn er in het depot?' Met deze presentatie, die de toepasselijke titel *Hoogte- en dieptepunten uit het depot* kreeg, wilden we niet alleen laten zien hoeveel objecten er buiten het zicht van het publiek worden bewaard, maar ook waaróm dat zo is. De tentoonstelling was ingedeeld op thema's als 'te groot' en 'te veel'. Zo werd geprobeerd de bezoekers meer inzicht te geven in de moeilijke keuzes waar onze conservatoren voor staan bij het selecteren van werken, die in het museum worden getoond. Ook werden enkele ontdekkingen gedaan, zoals een zeldzaam schilderij op goudleer, dat oorspronkelijk 'niet goed genoeg' was bevonden. De tentoonstelling heeft tot verschillende langdurige bruiklenen geleid: het prachtige maar zeer grote werk *Dode zwaan* van Jan Weenix bijvoorbeeld, is na de tentoonstelling aangeboden aan het Rijksmuseum Twente. Deze presentatie werd mogelijk gemaakt met steun van de NN Group en de Stichting Vrienden van het Mauritshuis.

In de zomer hebben we voor het eerst in de tweehonderdjarige geschiedenis van het Mauritshuis een tentoonstelling met werk van een levende kunstenaar gehouden. *Vik Muniz: Verso* werd gerealiseerd in samenwerking met deze internationaal beroemde Braziliaanse kunstenaar. De afgelopen twintig jaar maakte Muniz hoogresolutiefoto's van de achterkanten van iconische schilderijen, zoals de *Mona Lisa* van Leonardo da Vinci, *De sterrennacht* van Vincent van Gogh en *Les Femmes d'Alger* van Pablo Picasso. Meer recentelijk is hij met twee bijzondere assistenten gaan werken: Barry Frier en Tony Pinotti. Zij maken driedimensionale reproducties van die achterkanten met zoveel details, dat ze niet van de oorspronkelijke objecten te onderscheiden zijn. Voor de tentoonstelling heeft Muniz vijf nieuwe werken gemaakt: Vermeers *Gezicht op Delft* en *Meisje met de parel*, Rembrandts *Anatomische les*, *Het puttertje* van Fabritius en *Gezicht op het eiland Itamaracá* van Frans Post, die laatste met een knipoog naar zijn eigen Braziliaanse afkomst. De bezoekers werden door de tentoonstelling geleid aan de hand van een multimediatour met toelichting door de kunstenaar zelf, en er was een ruimte waar meer informatie werd geboden over het maakproces van de *Verso's*. Met dit originele concept vraagt Muniz de toeschouwers om de hun zo bekende schilderijen als gewone objecten te bekijken: objecten die worden aangeraakt, geconserveerd, aan de muur gehangen en waarop vaak nog labels en stickers te zien zijn, als overblijfsel van de exposities waarvoor ze zijn uitgeleend. De tentoonstelling bood zo niet alleen een verrassende

invalshoek voor de eigen collectie, maar versterkte ook het beeld van ons museum als een instituut dat de schilderijen die het beheert onderzoekt, onderhoudt en conserveert. Deze eerste museale presentatie van de *Verso's* werd goed ontvangen en zal in 2018 doorreizen naar Galerie Belvedere in Wenen. De tentoonstelling kreeg financiële steun van een gulle gever, die graag anoniem wil blijven.

De najaartentoonstelling *Hollanders in huis: Vermeer en tijdgenoten uit de Britse Royal Collection* heeft zonder enige twijfel voldaan aan de hooggespannen verwachtingen: het Britse koningshuis heeft een van de mooiste collecties oude meesters ter wereld. De befaamde Royal Collection, in de loop van vele eeuwen door opeenvolgende vorsten bijeengebracht, wordt beheerd door Hare Majesteit Koningin Elizabeth II en bevat prachtige voorbeelden van Nederlandse genrekunst door beroemde schilders als Gerard ter Borch, Gerrit Dou, Pieter de Hooch, Gabriël Metsu en Jan Steen. Het was voor het Mauritshuis een grote eer om in samenwerking met The Royal Collection Trust een tentoonstelling te mogen maken met 22 genrestukken, die zich gewoonlijk achter de gesloten deuren van Buckingham Palace en andere koninklijke residenties bevinden. Het museum heeft zijn expertise op het gebied van de Nederlandse schilderkunst ingezet voor de selectie van werken en het schrijven van de catalogus. Alvorens naar Den Haag te komen, was de tentoonstelling te zien in The Queen's Gallery van Buckingham Palace te Londen en The Queen's Gallery van het Palace of Holyroodhouse te Edinburgh. Hoogtepunt was ongetwijfeld de *Dame aan het virginaal met een heer* ('*De muziekles*', c.1660-1662) van Johannes Vermeer, maar ook de bekende *Vrouw in een slaapkamer* van Jan Steen uit 1663 werd getoond. Vóór de opening van de expositie werd dit werk, net als vier andere schilderijen van Jan Steen, onderworpen aan materiaal-technisch onderzoek in het kader van het langlopende onderzoeksproject naar de kunstenaar (zie hieronder). De tentoonstelling werd mogelijk gemaakt door de genereuze steun van ABN AMRO, de Stichting Vrienden van het Mauritshuis en de Dutch Masters Foundation. Het was ons een groot genoegen om de hertogin van Cambridge te ontvangen; zij had aangegeven het Mauritshuis en de tentoonstelling te willen bekijken tijdens het eerste officiële overzeese bezoek dat ze zelfstandig ondernam. We zijn de Britse Ambassadeur Sir Geoffrey Adams en zijn team zeer dankbaar voor hun hulp bij de voorbereidingen voor dit belangrijke bezoek, dat veel internationale publiciteit opleverde.

In de Galerij Prins Willem V aan het Buitenhof werd de succesvolle meesterwerkenserie voortgezet met het schilderij *Ecce Homo* van Andrea Mantegna, een bruikleen van Musée Jacquemart-André in Parijs. Deze serie, die wordt ondersteund door de Johan Maurits Compagnie, is haar vierde jaar ingegaan en helpt de Galerij nog meer onder de aandacht te brengen van het publiek.

De collectie van het Mauritshuis is dit jaar substantieel uitgebreid. In maart werd het zeldzame bloemstilven *Vaas met bloemen in een stenen nis* (1615) van Roelant Savery aangekocht. Dit schilderij heeft bijna hetzelfde formaat als een van de meest geliefde werken in de collectie, *Vaas met bloemen in een venster* (c.1618), van Ambrosius Bosschaert. Samen laten beide werken de hoogst ingenieuze ontwikkeling

zien die het bloemstillevens aan het begin van de zeventiende eeuw heeft doorgemaakt. Geen enkel ander museum zou dat op deze manier kunnen tonen. Deze belangrijke aankoop werd mogelijk gemaakt door de niet-aflatende steun van de BankGiro Loterij, een aanzienlijke gift van de Vereniging Rembrandt en een donatie van een particuliere begunstiger. Zonder deze genereuze bijdragen zou het museum niet in staat zijn geweest om dit belangrijke kunstwerk zo snel te bemachtigen. Het zou dan vrijwel zeker in een particuliere collectie terecht zijn gekomen en daarmee uit het zicht van het publiek zijn verdwenen. De Vrienden van het Mauritshuis zorgden voor een tweede toevoeging aan de belangrijke collectie bloemstillevens in het Mauritshuis. Zij kochten het prachtige *Rozen in een glazen vaas* (c.1640-1645) van de Vlaamse kunstenaar Jacob van Hulstondt en gaven het in langdurig bruikleen aan het museum. Het schitterende boeket rozen, dat voorheen deel uitmaakte van een particuliere collectie in het Verenigd Koninkrijk, werd in juni ter gelegenheid van de tweede verjaardag van de heropening door de Vrienden aan het museum aangeboden. En alsof dit nog niet genoeg was, werden in oktober vijf schilderijen van wijlen Baron Van Dedem, in 2002 geschonken aan de Stichting Vrienden van het Mauritshuis, voor het eerst op zaal getoond. Deze werken vormen een belangrijke toevoeging aan de collectie en zijn na de speciale presentatie opgenomen in de permanente opstelling van het museum.

Onderzoek blijft een van de kernactiviteiten van ons museum. In de afgelopen acht jaar heeft het team van conservatoren en restauratoren de genrestukken uit onze collectie uitvoerig bestudeerd en geanalyseerd. In de Engelstalige bestands-catalogus *Genre Paintings in the Mauritshuis* zijn hun ontdekkingen en inzichten gepresenteerd. Dit rijk geïllustreerde boek is een nieuw standaardwerk op het gebied van de Nederlandse en Vlaamse genrekunst. Het bevat gedetailleerde kunsthistorische beschouwingen en materiaaltechnische analyses van alle schilderijen, naast informatieve essays. Voor dit ambitieuze project ontvingen we genereuze bijdragen van de Johan Maurits Compagnie, Stichting Dioraphte, het Prins Bernhard Cultuurfonds, de heer en mevrouw C.J. Kroese en de Aegon/Transamerica Foundation. Ook het langlopende onderzoeksproject naar Jan Steen werd voortgezet. Het Mauritshuis bezit een van de belangrijkste collecties werken van Jan Steen (15 schilderijen). Zijn oeuvre omvat zo'n 400 schilderijen, waarvan maar 10% gedateerd is. Het is daarom een uitdaging de chronologie van Steens werken vast te stellen en zo zijn technische en artistieke ontwikkeling als schilder te kunnen volgen. Tijdens de tentoonstelling *Hollanders in huis* was in de vaste collectie een presentatie over dit onderzoeksproject te zien. Het onderzoek wordt uitgevoerd door het Mauritshuis in samenwerking met onze Partner in Science, Royal Dutch Shell.

Een van de belangrijkste initiatieven dit jaar was het aanspreken van nieuwe publieksdoelgroepen. Zo lanceerde het museum samen met zijn nieuwe partner in Audience Development NN Group 'Maurits&', een sprankelend 'after-work-event' dat elke tweede donderdag van de maand plaatsvindt. De avonden beginnen met de benoeming van een officiële Donderdag-avonddirecteur, die een thema kiest en meedoet aan activiteiten in het hele museum. Dit jaar kregen onder anderen premier Mark Rutte, presentatrice Eva Jinek en

wijnconnoisseur Harold Hamersma voor één avond de sleutel van het Mauritshuis. De evenementen worden gepromoot via Facebook en trekken een levendig publiek van jonge professionals, een doelgroep die voorheen moeilijk te bereiken was. De eerste tentoonstelling van een levende kunstenaar in het museum, *Vik Muniz: Verso*, trok ook nieuwe bezoekers met belangstelling voor hedendaagse kunst. Aan het einde van het jaar is het bijzondere project *Onvergetelijk Mauritshuis* gelanceerd. In het kader van dit project wordt maandelijks een speciale rondleiding georganiseerd voor mensen met dementie en hun dierbaren. Daarnaast werd samen met buurthuis De Mussen in de Haagse Schilderswijk een publieksbereikproject opgestart om kinderen en hun familie naar het Mauritshuis te halen, waar ze meer te weten kunnen komen over schilderkunst en het Nederlands erfgoed. Deze gezinnen zijn niet zo bevoorrecht als onze reguliere bezoekers en velen van hen waren nooit eerder in een museum geweest. De eerste pilot was zo'n succes, dat in november een tweede fase werd gestart. We hopen dit project in de toekomst naar meerdere buurthuizen te kunnen uitbreiden. Het museum probeert ook buiten de eigen muren nieuwe doelgroepen te bereiken. In de nieuwe app *Second Canvas Mauritshuis* worden enkele van de beroemdste werken in de collectie - Vermeers *Meisje met de parel* bijvoorbeeld, of *Het aardse paradijs met de zondeval van Adam en Eva* van Brueghel en Rubens - in zeer hoge resolutie (gigapixel-formaat) gereproduceerd. Geïnteresseerden kunnen inzoomen tot op de afzonderlijke penseelstreek, of met behulp van infraroodopnamen ondertekeningen bekijken die met het blote oog niet zichtbaar zijn. Op deze manier leren gebruikers van de app veel over onze kunstwerken en de manier waarop ze zijn gemaakt.

In het verslagjaar zijn ook nieuwe doelgroepen bereikt met behulp van innovatieve marketinginitiatieven. In juni werd een grappige, korte animatiefilm uitgebracht met een miniatuur-Mauritshuis in Madurodam. Het filmpje is online gezet ter gelegenheid van de tweede verjaardag van de heropening en werd ruim 100.000 keer bekeken op YouTube. Om de tentoonstelling *Hollanders in huis* onder de aandacht van een jong publiek te brengen, hebben we een virtual reality-belevenis gecreëerd met 'De muziekles' van Johannes Vermeer uit de Britse Royal Collection. Bezoekers stapten een ouderwetse Britse telefooncel in, paktten een VR-bril en konden daarmee door de kamer lopen die Vermeer in de vroege jaren 1660 heeft geschilderd. Hiermee stonden we in augustus op muziekfestival Lowlands en op de uitmarkten van Amsterdam en Den Haag, waar het jaarlijkse culturele aanbod wordt gepresenteerd. Daarna stonden de telefoocellen tijdens de tentoonstelling op het voorplein van het Mauritshuis. Samen met Unilever heeft het museum dit jaar een nieuwe draai gegeven aan twee publiekslievelingen in onze collectie. Er werd een speciale editie van de luxe Magnum-ijsjes gelanceerd in twee versies, geïnspireerd door Vermeers *Meisje met de parel* en *Het puttertje* van Fabritius. Verpakt in een doosje met hun afbeeldingen waren ze vanaf de herfst te vinden in de supermarktvriezers. Het jaar werd afgesloten met een speciaal welkom-thuis-filmpje om de terugkomst van *Het puttertje* uit de National Galleries of Scotland te vieren. De video ging viraal en werd meer dan 350.000 keer bekeken. Met dit soort initiatieven laten we onze bestaande liefhebbers, en hopelijk ook potentiële nieuwe bezoekers, een jonge en creatieve kant van het Mauritshuis zien.

Educatie speelt een belangrijke rol bij het streven meer kinderen en volwassenen naar het museum te halen en voeling te krijgen met de collectie. Hierboven werden al nieuwe initiatieven genoemd, zoals *Onvergetelijk Mauritshuis* en het publieksbereikproject met buurthuis De Mussen. Maar het Mauritshuis werkt ook nauw samen met scholen en instellingen voor volwassenenonderwijs. Daardoor weten steeds meer scholen, families en individuele bezoekers de activiteiten en programma's van het museum te vinden. Het schoolbezoek bijvoorbeeld, is gestegen van 10.869 deelnemers in 2015 naar 12.838 deelnemers in 2016 (streefgetal was 12.000). Bovendien werd het lesaanbod uitgebreid met enkele nieuwe programma's, onder andere voor het samenwerkingsverband *Cultuuronderwijs op z'n Haags*. Het *Verhaal op zaal*, een kort praatje door een museummedewerker over één bepaald schilderij, is vanwege de grote populariteit nu niet wekelijks, maar elke werkdag te volgen.

Met zoveel activiteiten die plaatsvinden in het museum, moeten we niet vergeten dat ons facilitair en beveiligingsteam een belangrijke rol speelt bij de zorg voor en de beveiliging van onze collectie, én onze bezoekers. Het was een opmerkelijk jaar voor deze afdeling. Het Mauritshuis heeft als eerste rijksmuseum het beheer van zijn faciliteiten overgenomen van het Rijksvastgoedbedrijf. Deze belangrijke mijlpaal toont aan dat onze instelling een leidende rol vervult binnen de museumsector. In samenwerking met De Brink Groep, Planon en ABT heeft het Mauritshuis een strategie voor onderhoud van het gebouw ontwikkeld, die blijvend zal worden afgestemd. Ook zijn we trots te kunnen melden dat ons het EU-energielabel A is toegekend. Zo hopen we verder te gaan op dit gekozen, duurzame pad.

Tenslotte heeft er dit jaar een verschuiving plaatsgevonden in ons directieteam. Victor Moussault had besloten het Mauritshuis eind 2016 te verlaten om een eigen adviesbureau op te zetten. We hebben voor een soepele overdracht gezorgd: zijn opvolger Sander Uitdenbogaard is gestart op 1 januari 2017. Het museum heeft de afgelopen tien jaar veel profijt gehad van de expertise en de teamkwaliteiten van Victor Moussault. Daarnaast zijn we iedereen die het afgelopen jaar voor en met het Mauritshuis heeft gewerkt zeer dankbaar, en kijken uit naar de volgende fase met de nieuwe directie.

Jaarverslag 2016

Aanwinsten

Roelant Savery (1576/78–1639)
Vaas met bloemen in een stenen nis
 1615
 Paneel, 63,5 x 45,1 cm
 inv. 1213

Verworven met steun van de BankGiro Loterij, de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Themafonds 17de-eeuwse Schilderkunst) en een particulier, 2016.

> zie A. van Suchtelen, 'Een Roelant Savery voor het Mauritshuis', *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nr. 2, pp. 22-28

Jacob van Hulsdonk (1582–1647)
Rozen in een glazen vaas
 c.1640-1645
 Koper, 35 x 28,4 cm
 inv. 1214

Verworven door de Stichting Vrienden van het Mauritshuis en in langdurig bruikleen gegeven aan het Mauritshuis, 2016.

> zie C. Rulkens, 'Een vaasje met rozen', *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nr. 3, pp. 16-20

Tentoonstellingen

Hollandse zelfportretten: Selfies uit de Gouden Eeuw
 8 oktober 2015 - 3 januari 2016

DWDD PopUp Museum 2
 Allard Pierson Museum, Amsterdam
 29 januari - 22 mei 2016

Hoogte- en dieptepunten uit het depot
 4 februari - 8 mei 2016

Bloemenkabinet
 4 mei - 28 augustus 2016

Vik Muniz: Verso
 9 juni - 4 september 2016

Een genereus gebaar (Van Dedem-kabinet)
 1 september - 31 oktober 2016

Hollanders in huis: Vermeer en tijdgenoten uit de Britse Royal Collection
 29 september 2016 - 5 februari 2017

Mantegna in de Galerij
 13 oktober - 18 december 2016

Onderzoek en collectiebeheer

Onderzoek ten behoeve van tentoonstellingen

In het verslagjaar zijn de voorbereidingen voor de tentoonstellingen *Vik Muniz: Verso* en *Hollanders in huis: Vermeer en tijdgenoten uit de Britse Royal Collection* afgerond. Naar aanleiding van de tentoonstelling *Hoogte- en dieptepunten uit het depot* hebben restaurator Abbie Vandivere en American Friends of the Mauritshuis-stagiair Julie Ribits uitgebreid materiaaltechnisch onderzoek verricht naar een zeldzaam, zestiende-eeuws anoniem schilderij op goudleer in de collectie (inv. 349). De resultaten hiervan werden gepresenteerd op een internationaal symposium over goudleer in Maastricht en gepubliceerd in *Mauritshuis in focus* 29 (2016) nr. 1, pp. 20-21. Daarnaast is veel onderzoek verricht voor de tentoonstelling *Slow Food: Stilleven uit de Gouden Eeuw* en de bijbehorende catalogus. Voor dit project was Charlotte Rulkens door middel van het Conservatoren Stipendium aangesteld als Prins Bernhard Cultuurfonds-juniorconservator. Ook zijn voorbereidingen getroffen voor andere toekomstige tentoonstellingen.

Andere (onderzoeks)projecten

Eind 2016 zijn de voorbereidingen voor de restauratie van *De beweging van Christus* van Rogier van der Weyden (inv. 264) van start gegaan met een eerste bijeenkomst van de begeleidingscommissie, bestaande uit: Maryan Ainsworth (Curator of European Paintings, The Metropolitan Museum of Art, New York), Beatrix Graf (zelfstandig restaurator, voorheen restaurator bij de Staatliche Museen zu Berlin, Berlijn), Bernhard Ridderbos (zelfstandig kunsthistoricus, voorheen docent Kunstgeschiedenis van de Middeleeuwen, Rijksuniversiteit Groningen) en Griet Steyaert (restaurator KIK-IRPA, Brussel en Groeningemuseum, Brugge). Kirsten Derks (Universiteit van Amsterdam) heeft als stagiair Technical Art History meegewerkt aan de voorbereidingen van het onderzoek.

Dankzij een stageplaats van The American Friends of the Mauritshuis, heeft John Bezold (Universiteit van Amsterdam) in het verslagjaar onderzoek kunnen verrichten naar het aankoopbeleid van het Mauritshuis sinds 1945. In samenwerking met IBM is een innovatiepilot gestart, die zich richt op het ontsluiten van kennis over *De anatomische les van Dr Nicolaes Tulp* van Rembrandt (inv. 146) met behulp van kunstmatige intelligentie.

Samen met zes andere Haagse erfgoedinstellingen participeren we in een project van het Haags Preventie Netwerk (HPN), gefinancierd door het Mondriaan Fonds, dat tot doel heeft om de gevolgen van overstroming en wateroverlast door extreme neerslag te voorkomen dan wel te beperken.

Collectie Registratie Systeem en Beeldbank-project

In het afgelopen jaar is de invoer van gegevens in het Adlib Collectie Registratie Systeem voortgezet. Het Beeldbank-project (zie Jaarverslag Mauritshuis over 2015, p. 9) bevindt zich inmiddels in de laatste fase en kan naar verwachting in 2017 worden afgerond.

Nieuwe schilderijlijsten

Met dank aan verschillende begunstigers hebben we in het verslagjaar een drietal nieuwe lijsten kunnen verwerven voor de volgende schilderijen uit de collectie:

- Hercules Segers, *Rivierdal*, inv. 1033

Gesponsord door Bob Rebel en Roos Damen, 2016.

- Rembrandt, *Andromeda*, inv. 707

Gesponsord door de American Friends of the Mauritshuis, 2016.

- Hans Bol, *Fantasielandschap met Johannes de Evangelist op Patmos*, inv. 1043

Gesponsord door de heer en mevrouw R.G. Hollamby, 2016.

Bestandscatalogus genrestukken

Eind 2016 is de bestandscatalogus *Genre Paintings in the Mauritshuis* afgerond en gepubliceerd, als vervolg op twee eerder verschenen catalogi van de historiestukken (1993) en de portretten (2004). Deze publicatie is het resultaat van jarenlang kunsthistorisch én materiaaltechnisch onderzoek naar de genrestukken in de collectie. Dankzij het Conservatoren Stipendium van het Prins Bernhard Cultuurfonds kon hoofdconservator Quentin Buvelot in 2016 deels worden vrijgesteld van zijn reguliere werkzaamheden, ten behoeve van het onderzoek voor deze bestandscatalogus. De omvangrijke publicatie, waaraan verschillende van onze conservatoren en restauratoren hun bijdrage leverden, is mogelijk gemaakt met de steun van Stichting de Johan Maurits Compagnie, Stichting Dioraphte, het Prins Bernhard Cultuurfonds, de heer en mevrouw C.J. Kroese en de Aegon/Transamerica Foundation. Op 15 december vond de feestelijke boekpresentatie plaats in het Mauritshuis. *Genre Paintings in the Mauritshuis* is positief ontvangen door geïnteresseerden van binnen en buiten het vakgebied. Zo schreef kunsthistoricus/recensent Gary Schwartz: *'In its attention to questions of technique and condition, the Mauritshuis can be considered a forerunner in the major museums of the world.'*

Partners in Science

Restaurator Marya Albrecht werd in het verslagjaar aangesteld om met restaurator Sabrina Meloni het onderzoeksproject naar het werk van Jan Steen voort te zetten, in samenwerking met Royal Dutch Shell als *Partners in Science* (zie Jaarverslag Mauritshuis over 2013, pp. 45-46). Voor dit project zijn vijf schilderijen van Steen uit de Britse Royal Collection in het Mauritshuis materiaaltechnisch onderzocht, voorafgaand aan de tentoonstelling *Hollanders in huis*. De voorlopige onderzoeksresultaten zijn tijdens deze tentoonstelling gepresenteerd aan een breed publiek in de Jan Steenzaal van het museum.

The Rembrandt Database

Ook in 2016 is het Mauritshuis als samenwerkend partner betrokken gebleven bij dit project van het RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis (zie Jaarverslag Mauritshuis over 2012, p. 45). Dankzij de steun van Stichting de Johan Maurits Compagnie heeft restaurator Susan Smelt de documentatie van het materiaaltechnisch onderzoek naar Rembrandts *Saul en David* gereedgemaakt om in The Rembrandt Database te worden opgenomen. De lancering van dit onderdeel zal in 2017 plaatsvinden.

Restauratieatelier

Met steun van Stichting de Johan Maurits Compagnie konden wij een Osiris-camera (ten behoeve van infraroodreflectografisch onderzoek) en een Elio handheld XRF-spectrometer (ten behoeve van röntgenfluorescentie-onderzoek) aanschaffen. In samenwerking met het Rijksmuseum en het Netherlands Institute for Conservation, Art and Science (NICAS) is Annelies

van Loon vanaf september 2016 aangesteld als Conservation Scientist, waarmee wordt voorzien in de dringende behoefte aan deze expertise bij de verschillende onderzoeksprojecten van ons museum. De komende vijf jaar zal zij haar tijd verdelen tussen het Mauritshuis en het Rijksmuseum. Josh Summer (Winterthur/University of Delaware) is in het restauratieatelier van start gegaan met zijn werkzaamheden als American Friends of the Mauritshuis-stagiair. Daarnaast werd het werken met digitale conditierapporten in het verslagjaar voortgezet. Het museum vervult op dit vlak een pioniersfunctie in Nederland.

Adviserende rol

De afdeling Collectie vervulde ook dit jaar een adviserende rol ten behoeve van andere museale instellingen. Zo werd het Haags Historisch Museum ondersteund bij de subsidieaanvraag voor het eerdergenoemde wateroverlastproject en heeft conservator Ariane van Suchtelen zitting in de klankbordgroep voor de restauratie van Frans Hals' regentstukken in het Frans Hals Museum te Haarlem. Ook verzorgden medewerkers van de afdeling Collecties verschillende bijdragen aan publicaties van (inter)nationale instellingen, zoals de catalogus bij de tentoonstelling *Vleiend penseel: Caesar van Everdingen 1616/1617-1678* in het Stedelijk Museum Alkmaar en de online collectiecatalogus van The Leiden Collection in New York.

Documentatie

Als aanvulling van de documentatie is een handgekleurde prent uit 1821 verworven (ets en gravure, 566 x 673 mm), vervaardigd door Adriaan van Prooijen. Deze *Zegepraal der wapenen of de plegtige terugkomst der ontvoerde voorwerpen van kunst en wetenschap* is een allegorie op de terugkeer in Antwerpen in 1815 van de twintig jaar eerder door de Fransen geroofde objecten. Daartoe behoorden ook de schilderijen van stadhouder Willem V, kern van de verzameling van het Mauritshuis. De op een Nederlandse veiling opgedoken prent werd ons geschonken door hoofdconservator Quentin Buvelot.

Restauraties en behandelingen

Pieter Claesz, *Vanitas-stilleven*, inv. 943

Pieter Claesz, *Stilleven met brandende kaars*, inv. 947

Gonzales Coques (en vele andere kunstenaars), *Interieur met figuren te midden van een schilderijenverzameling*, inv. 238 (afgerond in 2016)

Nicolaes Gillis, *Stilleven met kazen en fruit*, particuliere collectie (afgerond in 2016)

Jan van Goyen (?), *Landschap met brug, bekend als 'Het bruggetje'*, inv. 566

Hendrik Heerschop, *Het bezoek aan de dokter*, inv. 801 (afgerond in 2016)

Adriaan Thomasz Key, *Portret van Willem van Oranje*, inv. 225

Pieter Lastman, *De opwekking van Lazarus*, inv. 393 (afgerond in 2016)

Aert van der Neer, *Winterlandschap met huizen*, inv. 787 (afgerond in 2016)

Adriaen van Ostade, *Boeren in een herberg*, inv. 128

Adriaen van Ostade, *Vioolspeler*, inv. 129

Jan Vermeer van Haarlem, *Boerderij bij de duinen*, inv. 809 (afgerond in 2016)

Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), Portretten van officieren, inv. 119, 139, 415, 418, 419, 423, 445

Lezingen in het Mauritshuis (selectie)

Door directie en medewerkers werd dit jaar een groot aantal lezingen, interviews en rondleidingen gegeven voor relaties van het museum, tijdens ontvangsten en naar aanleiding van tentoonstellingen. Hieronder een aantal hoogtepunten.

Studiemiddag over depot-tentoonstellingen (Sectie Collecties Museumvereniging)

21 april

- E. Buijsen, 'Hoogte- en dieptepunten uit het depot van het Mauritshuis'

Expert meeting Ravesteyn-reeks

25 april

Onder leiding van E. Buijsen

- S. Smelt, 'Over de behandeling en schildertechnische aspecten van de Ravesteyn-reeks'

Het programma omvatte daarnaast lezingen van C. Molenaar, R. Ekkart, M. Spliethoff, J.P. Puype en J. Verhave, gevolgd door een discussie op zaal.

Summer Course for the Study of the Arts in Flanders 2016: The Age of Rubens in Context (Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) en Rubenianum)

28 juni

- A. van Suchtelen, ontvangst en rondleiding

OR Nationale-Nederlanden

13 oktober

- B. Koopmans, 'De transitie van het Mauritshuis'

Technical Art History Colloquium, zesde editie (Universiteit Utrecht)

13 oktober

- A. Vandivere, 'Genre Paintings: Beneath the Surface'

Stichting Assurantie Registratie (SAR)

2 november

- F. Cliné, 'Het Mauritshuis en kunstverzekeringen'

Boekpresentatie Bestandscatalogus Genrestukken: *Genre Paintings in the Mauritshuis*

15 december

- E. Buijsen, 'Van de "boerige geschiednissen" tot het "burgerlyke modern"'

- A. Vandivere, 'Beneath the Surface of Genre Paintings'

- A. van Suchtelen, 'Jan Steen in het Mauritshuis'

- S. Meloni, 'Jan Steen onder de microscoop'

- Q. Buvelot, 'De fijnschilders: een zwaartepunt in de collectie'

- C. Pottasch, 'De schildertechniek van een fijnschilder: Frans van Mieris de Oude'

- M. Goverde, 'Van boek naar online medium'

De bijeenkomst werd geopend door *keynote speaker* prof. W. Franits, Syracuse University, met de lezing 'Research on Dutch Genre Painting 1976-2016 and Beyond'.

Lezingen medewerkers buiten het Mauritshuis

K. Brakenhoff

- 'The Royal Collection', ABN AMRO, TEFAF, Maastricht, 12 maart
- 'Storytelling?', *Leergang Contentmarketing*, Nederlands Instituut voor Marketing (NIMA), Utrecht, 7 april
- 'Customer Journey van het Mauritshuis', Associatie Culturele Marketing en Communicatie (ACMC), Amsterdam, 16 juni
- 'Online marketing in het Mauritshuis', *Iconen Event 17*, Deloitte, Amsterdam, 17 oktober
- 'Het Meisje met de parel: creatie van een superster', *International Lecture Series on Cultural Marketing*, Universiteit van Antwerpen, Antwerpen 28 november
- 'Cultuurmarketing', college Universiteit van Antwerpen, Antwerpen 29 november
- 'Contentmarketing', *Leergang Contentmarketing*, Nederlands Instituut voor Marketing (NIMA), Amsterdam, 15 december

E. Buijsen

- 'Conservators and Curators Working Together', afscheid prof. Jørgen Wadum, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 23 juni
- 'Samenwerken om wateroverlast te voorkomen', symposium *Houd het erfgoed droog! Collecties voorbereid op overstroming en hevige neerslag*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, 24 november

Q. Buvelot

- 'Format Changes in Paintings on Panel by Schalcken and other *Fijnschilders*', symposium *Godefridus Schalcken: Fascination and Impact*, Wallraf-Richartz-Museum & Fondation Corboud, Keulen, 22 januari
- 'Contemporary or Antique Frames: How to Make your Decision?', moderator, Codart Patrons Salon, TEFAF, Maastricht, 12 maart
- 'Koninklijke Portretten', Opening Pleinseizoen Nieuwe of Littéraire Sociëteit De Witte, Den Haag, 2 september
- 'The Drawings of Albert Eckhout', symposium *Frans Post: Animals in Brazil*, Rijksmuseum, Amsterdam, 22 november

F. Cliné

- 'Het digitale conditierapport van het Mauritshuis', college Reinwardt Academie, Amsterdam, 25 april

E. Gordenker

- 'Rebuilding the Mauritshuis', keynote speech *Dutch Days in Hong Kong*, Hong Kong, 5 april
- 'In Conversation with Wim Pijbes', Centre for Research in the Arts, Social Sciences and Humanities (CRASSH), University of Cambridge, Cambridge, 10 mei
- 'Vik Muniz: Verso', conferentie *The Transhistorical Museum*, M - Museum Leuven, Leuven, 12 mei
- 'New Way of Seeing: Rembrandt's *Anatomy Lesson*', keynote speech *24th Annual Conference of the European Association of Endoscopic Surgery (EAES)* Amsterdam, 15 juni
- 'The Late Style', deelnemer panel, *Frieze Masters*, Londen, 9 oktober
- 'The Girl with a Pearl Earring: Around the World and Back Home at the Mauritshuis', *ABN AMRO Asia Annual Client Event*, Singapore, 19 oktober

- 'The Goldfinch', keynote speech *St Andrew's Night Annual Dinner*, National Galleries of Scotland, Edinburgh, 30 november
- 'Public or Private?', keynote speech en masterclass *Brazil-Netherlands Seminar on Challenges in Cultural Management and Financing: Creative Practices in Brazil and the Netherlands*, georganiseerd door Dutch Culture (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en FGV Projects, Rio de Janeiro, 5-6 december

M. Goverde

- 'Bestandscatalogus van genreschilderijen van het Mauritshuis: Van papier naar muisklik', Rubenianum, Antwerpen, 21 april

B. Koopmans

- 'Succesvol samenwerken met bedrijven', webinar voor fondsenwervingswebinars.nl, 15 december

A. van Loon

- 'Investigation of the Dynamic Processes Underlying Lead Soap-Related Degradation Phenomena in Multi-Layer Model Systems', *Metal Soaps in Art International Conference*, Rijksmuseum, Amsterdam, 14 maart
- 'A New Pigment in Rembrandt's Palette', *Fourth International Congress Chemistry for Cultural Heritage (ChemCH 2016)*, Brussel, 7 juli
- 'PAinT. The Paintings Case-Studies: New Insights into the Alteration Processes', *NWO Science4Arts Symposium*, Rijksmuseum, Amsterdam, 17 november
- 'ReVisualizing Late Rembrandt: The Use of Smalt in Rembrandt's *Homer 1663*', *NWO Science4Arts Symposium*, Rijksmuseum, Amsterdam, 18 november

V. Moussault

- 'Het Mauritshuis bouwt', Rotary Leidschendam Duivenvoorde, Leidschendam, 9 maart
- 'Het Mauritshuis bouwt', Elisabeth Leseur Groep, Wassenaar, 22 september
- 'Het Mauritshuis, technologische keuzes ontwerpfasen versus toepassingen na oplevering project', *Nationale Conferentie Gebouw Automatisering: Bits, Bricks and Behaviour*, Utrecht, 9 november

C. Pottasch

- 'The Development of an Aqueous Gel Testing: Procedure for the Removal of Inorganic Salt Crusts', posterpresentatie symposium *Metal Soaps in Art*, Amsterdam, Rijksmuseum, 14-15 maart (met A. Van Loon, J. van den Burg, L.E. Hartman en R. Haswell)
- 'Analysing the Influence of Lead White on Smalt Degradation in Three Paintings by Pellegrini using SEM-EDX Quantitative Mapping', posterpresentatie *Fourth International Congress Chemistry for Cultural Heritage 2016 (ChemCH 2016)*, Brussel, 5-9 juli (met A. van Loon en R. Haswell)

E. Runia

- 'Rembrandt? De zaak *Saul en David*', *15de Conferentie Erasmus-Descartes: Cultureel erfgoed en innovatie*, Parijs, 14 oktober

A. Vandivere

- 'Gilded Goddess: The Technical Examination of a Gilt Leather Painting from the Mauritshuis', symposium *Improved Conservation Strategies for Gilt Leather*, Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) en Bonnefanten Museum, Maastricht, 31 maart (met J. Ribits)
- 'A Translucent Flesh-Coloured *primuerset*: Intermediate Layers and Visible Underdrawing in Jheronimus Bosch's Paintings', symposium *Jheronimus Bosch: His Life and His Work*, Jheronimus Bosch Art Center, 's Hertogenbosch, 16 april

Publicaties Mauritshuis

- *Genre Paintings in the Mauritshuis*, Den Haag-Zwolle 2016 Bestandscatalogus over de genrestukken in de collectie van het Mauritshuis, door A. van Suchtelen en Q. Buvelot, met bijdragen van M. Goverde, A. Vandivere, L. van der Vinde, E. Buijsen, C. Pottasch, S. Meloni *et al.*, onder redactie van M. Lankester en Y. Bruijnen (Engelstalig).
- *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nrs. 1-3 Onder redactie van I. Quist, E. Runia, H. Fuhri Snethlage en H. Wösten (tweetalige editie)
- *Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis: Galerij Prins Willem V: Jaarverslag 2015*, Den Haag 2016, onder redactie van N. Delissen (tweetalige editie)

Overige publicaties medewerkers

Uitgezonderd publicaties in *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nrs. 1-3

E. Buijsen

- 'Foolish Wisdom: Adriaen van de Venne and Frans Hals's *Pekelharing*', *The Burlington Magazine* 158 (2016), pp. 94-100
- 'Terug in het oog en in het hart', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 26 (2016), nr. 2, p. 21

Q. Buvelot

- 'Publications Received: Vermeer: The Complete Works. By Karl Schütz / Vermeer's The Little Street: A View of the Penspoort in Delft. By Frans Grijzenhout', *The Burlington Magazine* 158 (2016), p. 136
- 'Exhibition: Govert Flinck: Cleves and Birmingham', *The Burlington Magazine* 158 (2016), pp. 153-155
- 'Het Mauritshuis presenteert een 17de eeuws bloemstillevan van Roelant Savery', gepubliceerd op verenigingrembrandt.nl/893/de-kunst/de-verrijking/24-maart-2016:-het-mauritshuis-presenteert-een-17de-eeuws-bloemstillevan-van-roelant-savery/, geplaatst op 24 maart 2016 (met A. van Suchtelen)
- 'De omzwervingen van een verloren gewaand bellenblazertje door Caspar Netscher', in J. Bikker *et al.* (red), "*Gij zult niet feestbundelen*": 34 bijdragen voor Peter Hecht, Amsterdam 2016, pp. 27-35
- 'Caesar van Everdingen en Jacob van Campen, *De triomf van koning Saul na Davids overwinning op Goliath*, schildering op twee orgelluiken' (cat.nr. 7), 'Caesar van Everdingen, Portret van een man' (cat.nr. 30), in C. Klinkert *et al.*, *Caesar van Everdingen (1616/1617-1678): Schilder met een vlelend penseel*, Alkmaar (Stedelijk Museum), Helsinki

(Sinebrychoff Art Museum) 2016-2017, pp. 38-41, 124-127, 186-188

- "Expanded Panels": Format Changes in Paintings on Panel by Schalcken and other Dutch *Fijnschilders*', *Wallraf-Richartz-Jahrbuch* 77 (2016), pp. 159-176

E. Gordenker

- 'Redecorating the Mauritshuis', in J. Bikker *et al.* (red), "*Gij zult niet feestbundelen*": 34 bijdragen voor Peter Hecht, Amsterdam 2016, pp. 56-60

I. Hoekstra

- Zie C. Pottasch

A. van Loon

- 'Rembrandt's *Saul and David* (c.1652): Use of Multiple Types of Smalt Evidenced by Means of Non-Destructive Imaging', *Microchemical Journal* 126 (2016), pp. 515-523 (met K. Janssens, G. Van Der Snickt, M. Alfeld, P. Noble, J. Delaney, D. Conover, J. Zeibel en J. Dik)
- 'Ionomer-like Structure in Mature Oil Paint Binding Media', *RSC Advances* 6 (2016), pp. 93363-93369 (met J. Hermans, K. Keune, R. Corkery en P. Iedema)
- 'The Crystallization of Metal Soaps and Fatty Acids in Oil Paint Model Systems', *Physical Chemistry Chemical Physics* 18 (2016), pp. 10896-10905 (met J. Hermans, K. Keune en P. Iedema)
- Zie C. Pottasch

S. Meloni

- Zie C. Pottasch

V. Moussault

- *De focus op een ander, als fundament voor succes*, Zwolle 2016

C. Pottasch

- 'Analysis of Old Master Paintings by Direct Temperature-Resolved Time-of-Flight Mass Spectrometry: Some Recent Developments', *Microchemical Journal* 126 (2016), p. 406-414 (met A. van Loon, W. Genuit, S. Smelt en P. Noble)
- 'Bringing the Rembrandt Back to Life: the Retouching of *Saul and David*', *III International Meeting on Retouching of Cultural Heritage (RECHIII), Postprints of the 3rd Meeting*, Porto 2016, pp. 53-63 (met S. Smelt)
- 'Vivid Colours in the Golden Room: An Educated but Tentative Reconstruction of an Ensemble by Pellegrini in the Mauritshuis, in R. Clarricoates, H. Dowding, A. Gent (red.), *Colour Change in Paintings*, Londen 2016, pp. 118-125 (met S. Meloni, I. Hoekstra, M. van Eikema Hommes en R. Haswell)

E. Runia

- 'Bij Van Everdingen thuis', *Kunstschrift* 60 (2016) nr. 4, pp. 36-37

S. Smelt

- zie C. Pottasch

Prijzen en nominaties

A. van Suchtelen

- Caesar van Everdingen: *Diogenes zoekt een mens* (cat.nr. 14), *Trompe-l'oeil met venusbuste* (cat.nr. 29a) en *Trompe-l'oeil met Adonisbuste* (cat.nr. 29b) in C. Klinkert *et al.*, *Caesar van Everdingen (1616/1617-1678): Schilder met een vleiend penseel*, Alkmaar (Stedelijk Museum), Helsinki (Sinebrychoff Art Museum) 2016-2017, pp. 142-145, 183-186
- 'De natuur overtroffen: Meesterwerk van Roelant Savery voor het Mauritshuis', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 26 (2016), nr. 2, pp. 22-25
- Zie Q. Buvelot

A. Vandivere

- 'A Translucent Flesh-Coloured *primuersel*: Intermediate Layers in Jheronimus Bosch's Paintings', in *Postprints of the 4th International Conference Jheronimus Bosch: His Life and His Work*, Jheronimus Bosch Art Center, 's Hertogenbosch 2016, pp. 352-368

Prijzen

- Ambassador K. Terry Dornbush Award, voor 'outstanding contributions in Education & Culture in the Netherlands or the United States', uitgereikt door The Netherland-America Foundation.

Nominaties

- Apollo Awards 2016 voor 'Acquisition of the Year' met *Vaas met bloemen in een stenen nis* van Roelant Savery, toegekend door Apollo Magazine.

Personeel en organisatie

Jubilea

10 jaar in dienst: Ivo Hoekstra, Vinod Mahabier, Giovanna Martinez

12,5 jaar in dienst: Sabrina Meloni, Mirko Reinecke, Bernadette Straetmans

25 jaar in dienst: Menodj Boedhai

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim is afgenomen van 3,75% in 2016 tot 2,52% in het verslagjaar.

Opleidingen

Bij de afdeling Facilitaire Zaken zijn opleidingen voor het EHBO-certificaat gevolgd en heeft de jaarlijkse BHV-oefening plaatsgevonden. Binnen de andere afdelingen zijn congressen, seminars en opleidingen op het betreffende vakgebied gevolgd.

Ondernemingsraad

leden per 31 december 2016

Iris van Eendenburg *Voorzitter*

Sandra Verdel *Secretaris*

Faye Cliné

Claudia Indewey Gerlings-Lin

Personeelsleden (fte = full time equivalent),
situatie per 31 december 2016

Directie

Gordenker, dr. Emilie *Directeur*

Moussault, Victor *Zakelijk Directeur*

Collectie

Buijsen, drs. Edwin *Hoofd Collectie*

Albrecht MA, Marya *Restaurator* (0,67 fte)

Buvelot, drs. Quentin *Hoofdconservator*

Cliné, Faye *Registrar*

Hoorn, Boy van den *Coördinator Tentoonstellingstechniek*

Meloni, drs. Sabrina *Restaurator*

Pottasch, drs. Carol *Senior Restaurator* (0,89 fte)

Rulkens MA, Charlotte *Junior Conservator* (0,67 fte)

Sibbing, Bibian *Behoudsmedewerker/Framing Technician* (0,89 fte)

Suchtelen, drs. Ariane van *Conservator* (0,89 fte)

Vandivere, dr. Abbie *Restaurator* (0,89 fte)

Vinde, drs. Lea van der *Conservator*

Wytema MA, Charlotte *Projectassistent* (0,67 fte)

Educatie

Runia, drs. Epco *Hoofd Educatie* (0,89 fte)

Borgstein, drs. Geert-Jan *Medewerker Volwassenen Educatie*
(0,89 fte)

Gilsing MA, Janneke *Medewerker Jongeren Educatie* (0,89 fte)

Marketing

Brakenhoff BA, drs. Koen *Hoofd Marketing*

Aggelen, Sarah van *Coördinator Servicebalie* (0,89 fte)

Dollekens, Moniek *Medewerker Online Communicatie* (0,89 fte)

Eendenburg MA, Iris van *Medewerker Ontvangsten*

Hoekstra, Ivo *Multimedia Producer*

Hollen-de Korte, Simone *Coördinator Sales* (0,89 fte)

Klapwijk MA, Alexander *Medewerker Marketing*

Communicatie (0,89 fte)

Raterink, Denise *Coördinator Sales* (0,67 fte)

Schreurs, Elske, *Medewerker Pers en Publiciteit*

Verdel MA, Sandra *Medewerker Online Communicatie* (0,89 fte)

Wit, Jacqueline de *Medewerker Planning*

Development

Koopmans, Boudewijn *Hoofd Development*

Duschka-Holties, Catharina *Medewerker Development* (0,67 fte)

Financiën

Martinez MBA, Giovanna *Hoofd Financiën*

Kozacova-Knap Fedorkova, Liana *Medewerker Financiën* (0,89 fte)

Kruit-Verbiest, Marianne van der *Medewerker Financiën*

Facilitaire Zaken

Plas, Marty *Hoofd Facilitaire Zaken*

Boutier, Sabrina *Assistent Facilitaire Zaken* (0,78 fte)

Keizer, Alex *Storing - Installatiemonteur*

Mahabier, Vinod *Medewerker Gebouwbeheer*

Coördinator Veiligheid en Beveiliging

Operationeel Manager Veiligheid en Beveiliging

Senior Medewerkers Beveiliging (6)

Medewerkers Beveiliging (14)

Projectmanagement

Wösten BA, Hedwig *Projectmanager*

Human Resources

Ligtenberg-Meerdink, drs. Anneloes *Human Resources*

Adviseur (0,56 fte)

Secretariaat

Bakker, Hilda *Personal Assistant Directeur*

Koevoet, Wendy *Secretariaatsmedewerker*

Stoffers-Gombault, Eveline *Personal Assistant Zakelijk*

Directeur

Winkel

Van den Heuvel, Hannah *Manager Retail*

Hoogendoorn, Rick *Logistiek Medewerker* (0,78 fte)

Reinecke, Mirko *Medewerker Inkoop en Administratie*

Uitbeijerse BES, Tanja *Coördinator Retail*

Bruikleenoverzicht

In kortstondig bruikleen ontvangen (per 31 december 2016: 38 objecten)

Voor de tentoonstelling *Vik Muniz: Verso* werden 15 objecten in bruikleen ontvangen van de kunstenaar; zie *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nr. 2.

Voor de tentoonstelling *Hollanders in huis: Vermeer en tijdgenoten uit de Britse Royal Collection* werden 22 schilderijen in bruikleen ontvangen van de Royal Collection Trust, Londen; zie *Vermeer en zijn tijdgenoten: Hollandse genrestukken uit de Royal Collection*, Londen-Brussel 2015, pp. 47-165.

Voor de presentatie *Mantegna in de Galerij*, werd 1 schilderij (Andrea Mantegna, *Ecce Homo*) in bruikleen ontvangen van Musée Jacquemart-André, Parijs; zie *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nr. 3.

In kortstondig bruikleen uitgeleend aan tentoonstellingen in binnen- en buitenland (per 31 december 2016: 70 objecten, zijnde 70 schilderijen)

24 uur met Willem – Koning van Nederland en België

Den Haag, Nationaal Archief
Augustus 2015 – juli 2016
Antoon François Heijligers, *Interieur van de Rembrandtzaal in het Mauritshuis in 1884*, inv. 1055

Joie de Vivre

Lille, Palais des Beaux-Arts
September 2015 – januari 2016
Frans Hals, *Lachende jongen*, inv. 1032

Schalcken: Gemalte Verführung

Keulen, Wallraf-Richartz-Museum & Fondation Corboud
September 2015 – januari 2016
Schalcken: Kunstenaar van het verleiden
Dordrecht, Dordrechts Museum
Februari – juni 2016
Godefridus Schalcken, *Dame voor de spiegel bij kaarslicht*, inv. 159
Godefridus Schalcken, *Het onderzoek van de dokter*, inv. 161
Godefridus Schalcken, *Portret van Diederick Hoeufft (1648-1719)*, inv. 708
Godefridus Schalcken, *Portret van Isabella Agneta Deutz (1658-1694/96)*, inv. 709

Kennerschap: Geen Cuyp, wel Calraet

Den Haag, Museum Bredius
Oktober 2015 – januari 2016
Aelbert Cuyp (?), *Portret van een meisje met perziken*, inv. 829
Aelbert Cuyp (trant van), *Vee bij een rivier*, inv. 821
Aelbert Cuyp (trant van), *Trekkend landvolk in een zuidelijk landschap*, inv. 963

Dialog der Meisterwerke: Hoher Besuch zum Jubiläum

Frankfurt am Main, Städel Museum
Oktober 2015 – januari 2016
Willem van Haecht, *Apelles schildert Campaspe*, inv. 266

Class Distinctions: Dutch Painting in the Age of Rembrandt and Vermeer

Boston, Museum of Fine Arts
Oktober 2015 – januari 2016
Kansas City, MO, Nelson-Atkins Museum of Arts
Februari - mei 2016
Ludolf Bakhuysen, *De aankomst van koning-stadhouder Willem III (1650-1702) in de Oranjepolder op 31 januari 1691*, inv. 6
Gerrit Adriaensz Berckheyde, *Een jachtstoet bij de Hofvijver in Den Haag, gezien vanaf de Plaats*, inv. 796
Isack van Ostade, *Reizigers voor een herberg*, inv. 789
Jan Steen, *Portret van Jacoba Maria van Wassenauer (1654-1683), bekend als 'De hoenderhof'*, inv. 166 (alleen Boston)

Azië > Amsterdam: Luxe in de Gouden Eeuw

Amsterdam, Rijksmuseum
Oktober 2015 – januari 2016
Asia in Amsterdam: The Culture of Luxury in the Golden Age
Salem, MA, Peabody Essex Museum
Februari – juni 2016
Clara Peeters, *Stillevens met kazen, amandelen en krakelingen*, inv. 1203 (alleen Amsterdam)
Godefridus Schalcken, *De nutteloze zedenles*, inv. 160

Govert Flinck: Reflecting History

Kleef, Museum Kurhaus Kleve
Oktober 2015 – januari 2016
Govert Flinck, *Portret van een 44-jarige man*, inv. 866
Govert Flinck, *Meisje bij een kinderstoel*, inv. 676

Nederland dineert: Vier eeuwen tafelcultuur

Den Haag, Gemeentemuseum
Oktober 2015 – februari 2016
Cornelis Troost, *'Rumor erat in casa' (Het werd rumoerig in huis)*, inv. 189

Pleasure and Piety: The Art of Joachim Wtewael (1566-1638)

Houston, The Museum of Fine Arts
November 2015 – januari 2016
Joachim Wtewael, *Mars en Venus betrappt door Vulcanus*, inv. 223

Masters of the Everyday: Dutch Artists in the Age of Vermeer

Londen, The Queen's Gallery
November 2015 – februari 2016
Edinburgh, The Queen's Gallery
Maart – juli 2016
Gerrit Dou, *'De jonge moeder'*, inv. 32

Het straatje van Vermeer ontdekt!

Amsterdam, Rijksmuseum
November 2015 – maart 2016
Delft, Museum Prinsenhof
Maart – juli 2016
Pieter de Hooch, *Een binnenplaats met een rokende man en een drinkende vrouw*, inv. 835

Power Flower: Bloemstillevens in de Nederlanden

Antwerpen, Museum Rockoxhuis
November 2015 – maart 2016
Balthasar van der Ast, *Bloemen in een Wan-Li-vaas*, inv. 1073
Rachel Ruysch, *Vaas met bloemen*, inv. 151

DWDD Pop Up Museum 2

Amsterdam, Allard Pierson Museum

Januari – mei 2016

Jacques-André-Joseph Aved, *Postuum Portret van Willem IV (1711-1751)*, inv. 461Gerard ter Borch, *Portret van Cornelis de Graeff*

(1650-1678), inv. 883

Caspar Netscher, *Portret van Maurits Le Leu de Wilhem*

(1643-1724), inv. 126

Caspar Netscher, *Portret van Maria Timmers (1658-1753)*, inv. 127Godefridus Schalcken, *Portret van koning-stadhouder Willem III (1650-1702)*, inv. 158Adriaen van der Werff, *Portret van een man*, inv. 208**More Beautiful than Nature: The Still Lifes of Balthasar van der Ast (1593/94-1657)**

Aken, Suermondt-Ludwig-Museum

Maart – juni 2016

Balthasar van der Ast, *Bloemen in een Wan-Li-vaas en schelpen*, inv. 1108**Princely Splendour: The Power of Pomp**

Wenen, Österreichische Galerie Belvedere

Maart – juni 2016

Gonzales Coques (met vele andere kunstenaars), *Interieur met figuren te midden van een schilderijenverzameling*, inv. 238**Royal Gallery of Paintings**

Warschau, Royal Lazienki Museum

April – juli 2016

Abraham Mignon, *Bloemen in een glazen vaas*, inv. 112**Adriaen van de Velde: Meester van het Hollandse landschap**

Amsterdam, Rijksmuseum

Juni – september 2016

Adriaen van de Velde: Dutch Master of Landscape

Londen, Dulwich Picture Gallery

Oktober 2016 – januari 2017

Adriaen van de Velde, *Strandgezicht*, inv. 198**Clara Peeters: Aan tafel!**

Antwerpen, Museum Rockoxhuis

Juni – oktober 2016

The Art of Clara Peeters

Madrid, Museo Nacional del Prado

Oktober 2016 – februari 2017

Clara Peeters, *Stilleven met kazen, amandelen en krakelingen*, inv. 1203**Royal Gallery of Paintings**

Warschau, Royal Lazienki Museum

Juli – november 2016

Gonzales Coques (met vele andere kunstenaars), *Interieur met figuren te midden van een schilderijenverzameling*, inv. 238**Eindelijk! De Lairesse**

Enschede, Rijksmuseum Twente

September 2016 – januari 2017

Gerard de Lairesse, *Achilles wordt ontdekt tussen de dochters van Lycomedes*, inv. 82**Rembrandt Intime**

Parijs, Musée Jacquemart-André

September 2016 – januari 2017

Rembrandt van Rijn, *De lachende man*, inv. 598Rembrandt van Rijn, *Het loflied van Simeon*, inv. 145**Vleierend penseel: Caesar van Everdingen (1616/1617-1678)**

Alkmaar, Stedelijk Museum Alkmaar

September 2016 – januari 2017

Caesar van Everdingen, *Diogenes zoekt een mens (Portrait historié van de familie Steyn)*, inv. 39Caesar van Everdingen, *Trompe l'oeil met Venusbuste*, inv. 1088**Behind the Curtain: Concealment and Revelation since the Renaissance: From Titian to Christo**

Düsseldorf, Museum Kunstpalast

Oktober 2016 – januari 2017

Lucas Cranach de Oude, *Maria met kind*, inv. 917**Frans Post in de Tropen: Tekeningen van dieren ontdekt!**

Amsterdam, Rijksmuseum

Oktober 2016 – januari 2017

Frans Post, *Gezicht op het eiland Itamaracà in Brazilië*, inv. 915**Hercules Segers**

Amsterdam, Rijksmuseum

Oktober 2016 – januari 2017

Hercules Segers, *Rivierdal*, inv. 1033**Wereld Vol Veren**

Leiden, Museum Volkenkunde

Oktober 2016 – maart 2017

Adriaen Hanneman, *Postuum portret van Maria I Stuart (1631-1660) met een dienstbode*, inv. 429**A flying visit: The Goldfinch by Carel Fabritius**

Edinburgh, National Galleries of Scotland

November – december 2016

Carel Fabritius, *Het puttertje*, inv. 605**Gezichten van de Gouden Eeuw: De portretkunst van Jan Anthonisz van Ravesteyn**

Den Haag, Haags Historisch Museum

November 2016 – april 2017

Jan Anthonisz van Ravesteyn, *Portret van Catharina Belgica (1578-1648)*, inv. 119Jan Anthonisz van Ravesteyn, *Portret van Ernestine Yolande (1594-1663), prinses van Ligne*, inv. 120Jan Anthonisz van Ravesteyn, *Portret van een officier, mogelijk Gaspard de Coligny (1584-1646)*, inv. 139Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), *Portret van een officier, mogelijk Adolf van Meetkerken (gestorven 1625)*, inv. 144Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), *Portret van een officier*, inv. 415Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), *Portret van Jan III (1583-1638), graaf van Nassau-Siegen*, inv. 418Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), *Portret van Nicolaas Schmelzing (1561-1629)*, inv. 419Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), *Portret van Daniel de Hertaing (overleden 1620)*, inv. 420

Speciale projecten

Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), *Portret van een officier, vermoedelijk Anthonis van Utenhoven (overleden 1625)*, inv. 423

Jan Anthonisz van Ravesteyn (en atelier), *Portret van Walraven IV van Brederode (voorheen geïdentificeerd als Johan Wolfert van Brederode)*, inv. 438

Linking Pieces

Den Haag, Museum Bredius

December 2016 – april 2017

Pieter Pietersz, *Portret van een man*, inv. 914

Pieter Pietersz, *Portret van een vrouw*, inv. 1109

In langdurig bruikleen ontvangen objecten (per 31 december 2016: 70 objecten, zijnde 55 schilderijen en 15 overige objecten)

› zie Jaarverslag Mauritshuis over 2013, pp. 69-71; Jaarverslag Mauritshuis over 2014, p. 14; Jaarverslag Mauritshuis over 2015, p. 15

In 2016 vonden de volgende mutaties plaats:

Jacob van Hulsdonck, *Rozen in een glazen vaas*, inv. 1214

(in langdurig bruikleen van de Stichting

Vrienden van het Mauritshuis)

David Bailly, *Zelfportret met allegorisch stilleven*, inv. L157

(in langdurig bruikleen van Museum De Lakenhal, Leiden)

In langdurig bruikleen afgestane objecten in Nederland (per 31 december 2016: 128 objecten, zijnde 102 schilderijen, 5 tekeningen, 16 sculpturen en 5 overige objecten)

› zie Jaarverslag Mauritshuis over 2013, pp. 71-77; Jaarverslag Mauritshuis over 2014, p. 14; Jaarverslag Mauritshuis over 2015, p. 15

In 2016 vonden de volgende mutaties plaats:

Gerrit Dou (toegeschreven aan), *Meisje met een lamp*, inv. 33

(geretourneerd aan het Mauritshuis door Museum De Lakenhal, Leiden)

Michiel Jansz van Mierevelt, *Portret van François van Aerssen (1572-1641)*, inv. 750 (geretourneerd aan het Mauritshuis door het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag)

Jan Weenix, *Dode Zwaan*, inv. 206 (in langdurig bruikleen aan Rijksmuseum Twente, Enschede)

In langdurig bruikleen afgestane objecten buiten Nederland (per 31 december 2016: 6 objecten, zijnde 4 schilderijen en 2 pastels)

› zie Jaarverslag Mauritshuis over 2013 pp. 77-78; Jaarverslag Mauritshuis over 2014, p. 14; Jaarverslag Mauritshuis over 2015, p. 15

In 2016 vonden de volgende mutaties plaats:

Gerrit van Honthorst (en atelier), *Dubbelportret van Friedrich Wilhelm I (1620-1688) en Louise Henriette (1627-1667)*, inv. 428

(van Paleis het Loo, Apeldoorn naar Schloss Oranienburg, Oranienburg)

Het Mauritshuis heeft een vaste groep trouwe fans, maar het museum probeert ook steeds nieuwe publieksgroepen aan zich te binden. Daartoe zijn in 2016 verschillende speciale projecten gestart.

Maurits&

In juni ging *Maurits&* van start, een sprankelend ‘after-work-event’ dat iedere tweede donderdagavond van de maand plaatsvindt. Hoe *Maurits&* eruitziet wordt per maand bepaald door de Donderdagavonddirecteur, een spraakmakende persoonlijkheid die een bijzondere band heeft met ons museum. Donderdagavonddirecteuren als Vik Muniz, Eva Jinek, Jan Taminiau, Pat Smith en Mark Rutte trokken tussen de 250-350 deelnemers per avond.

De Mussen

In het voorjaar is een project geïnitieerd met buurthuis De Mussen in de Haagse Schilderswijk, waarin een groep van zo’n vijftien kinderen een achtweekse kunstcursus volgt en het Mauritshuis bezoekt. In de laatste les mogen de leerlingen hun ouders in het museum laten zien wat zij hebben geleerd, waarna het geheel feestelijk wordt afgesloten. Dit project is mogelijk gemaakt dankzij een bijdrage van het Ernst Nijkerk Fonds; wegens het succes ervan zijn wij in het najaar opnieuw van start gegaan met een tweede groep kinderen.

Onvergetelijk Mauritshuis

In samenwerking met het Stedelijk Museum Amsterdam en het Van Abbemuseum in Eindhoven, begon het Mauritshuis eind 2016 met speciale rondleidingen voor mensen met dementie en hun dierbaren. Tijdens *Onvergetelijk Mauritshuis* bekijken de deelnemers samen met een rondleider een aantal schilderijen, waarover ze met elkaar in gesprek gaan. De rondleider helpt ze op weg met prikkelende vragen en creatieve opdrachten. Iedere laatste maandag van de maand is er een rondleiding met een ander thema.

Second Canvas

In november lanceerde het museum een nieuwe app met de titel *Second Canvas Mauritshuis*. Deze app biedt de mogelijkheid om tien topstukken uit onze collectie tot op de kwaststreek te bekijken. Een wereldprimeur is de geïntegreerde infrarood-functie. Daarmee is het mogelijk om per vierkante millimeter onder de verflaag van een schilderij te kijken naar delen die met het blote oog niet zichtbaar zijn. Het Mauritshuis heeft zijn krachten gebundeld met Madpixel, een innovatief digitaliseringsbedrijf, om een deel van de collectie op geheel nieuwe wijze te ontsluiten voor een groot publiek.

Evenementen en festivals

Door aanwezigheid bij evenementen en festivals hoopt het Mauritshuis ook nieuwe bezoekers aan zich te binden. In 2016 namen wij deel aan: Haagse Museumnacht, Museumweek, Festival de Betovering, Weekend van de Wetenschap, Rabo Kidsweek, Uitmarkt Amsterdam, Haags Uitfestival en Lowlands.

Magnums

In samenwerking met het Mauritshuis kwam Unilever in november met de *Mauritshuis Collection*: twee exclusieve Magnum-soorten, gebaseerd op Fabritius’ *Puttertje* en Vermeers *Meisje met de parel*. De twee ijsjes (‘limited editions’) brengen de twee sterke merken Magnum en Mauritshuis bij elkaar.

Educatie

Jongeren

In 2016 bezochten 12.838 kinderen en jongeren t/m 18 jaar in schoolverband het Mauritshuis: 3.377 van het primair onderwijs en bijna drie keer zoveel (9.461) van het secundair onderwijs. 85 procent van het primair onderwijs (2.863 jongeren) volgde lesprogramma's van de afdeling Educatie. Van het voortgezet onderwijs was dat 27 procent. Verder hebben 7.697 personen deelgenomen aan activiteiten voor jongeren en families, zoals het Familie-Doe-Pakket, de maandelijkse Familiezondagen, Vakantiedagen, Festival de Betovering en kinderfeestjes.

Volwassenen

Maar liefst 26.867 personen hebben in het verslagjaar gebruikgemaakt van onze educatieve producten voor volwassenen. Het gaat hierbij om lezingen en cursussen, trainingen, excursies, diverse soorten rondleidingen en de maandelijkse activiteiten voor de International Friends (echter: exclusief gebruik van de multimediatour). *Verhaal op zaal*, een praatje van een kwartier door een van de museum-medewerkers, werd wegens succes niet langer wekelijks, maar iedere werkdag geprogrammeerd. Tenslotte zorgden ook de nieuwe maandelijkse *Maurits&*-avonden voor een flinke toename van educatieve activiteiten.

Verkort financieel verslag

Balans per 31 december 2016
Bedragen in duizenden euro's

Activa	per 31 december 2016	per 31 december 2015
Materiële vaste activa		
1 Inventaris	284	293
Financiële vaste activa		
1 Uitgestelde vergoeding achterstallig onderhoud	440	477
Totaal vaste activa	724	770
Vlottende activa		
1 Voorraden	13	7
- Overige voorraden	13	7
2 Vorderingen	1.729	2.137
- Debiteuren	651	496
- Belastingen en sociale premies	194	298
- Overige vorderingen en overlopende activa	884	1.343
3 Liquide middelen	14.645	18.289
Totaal vlottende activa	16.387	20.433
Totaal activa	17.111	21.203

Balans per 31 december 2016

Bedragen in duizenden euro's

Passiva	Per 31 december 2016	Per 31 december 2015
Eigen vermogen		
1 Algemene reserve	2.710	3.757
2 Bestemmingsreserve	4.541	4.424
3 Vastgelegd vermogen	263	844
Totaal eigen vermogen	7.514	9.025
Aankoopfonds	7.011	8.295
Voorzieningen		
1 Voorziening jubilea	22	22
2 Voorziening sponsorverplichtingen	124	177
3 Voorziening groot onderhoud	0	0
Totaal voorzieningen	146	199
Schulden		
Langlopende schulden	66	27
1 Overige langlopende schulden	66	27
Kortlopende schulden	2.374	3.657
1 Crediteuren	585	2.032
2 Belastingen en sociale premies	185	139
3 Overige schulden en overlopende passiva	1.604	1.486
Totaal schulden	2.440	3.684
Totaal passiva	17.111	21.203

Staat van baten en lasten 2016
Bedragen in duizenden euro's

	2016	2015
Baten		
Subsidie	4.703	4.683
Entreegelden	3.911	4.493
Sponsorinkomsten	1.159	439
Overige bijdragen	3.414	2.598
Opbrengst verkopen	73	84
Overige directe opbrengsten	303	348
Overige indirecte opbrengsten	295	434
Totaal baten	13.858	13.079
Lasten		
Personeelskosten		
Salariskosten	3.761	3.649
Inhuur derden	1.184	877
Opleidingskosten	33	24
Overige personeelskosten	50	136
Totaal personeelskosten	5.028	4.686
Afschrijvingen		
Inventaris bedrijfsvoering	115	101
Museale inventaris	7	6
Totaal afschrijvingen	122	107
Overige kosten		
Aankopen	6.506	0
Huren	1.623	1.548
Huisvestingskosten*	732	608
Organisatiekosten	959	771
Activiteitskosten	1.743	2.071
Totaal overige kosten	11.563	4.998
Totaal lasten	16.713	9.791
Saldo uit gewone bedrijfsvoering	-2.855	3.288
Financiële baten en lasten		
Rentebaten	59	126
Totaal financiële baten en lasten	59	126
Mutatie aankoopfonds	1.284	-/- 1.767
Exploitatieresultaat	-1.512	1.647

* Vanwege een OCW-correctie in 2015 zijn de cijfers van de Sponsorinkomsten (-38), de Overige bijdragen (+38), de Huisvestingskosten (-809) en het Exploitatieresultaat (+809) aangepast in de staat van baten en lasten 2015

Toelichting bij de balans van 31 december 2016

Algemeen waarderingsgrondslag

De jaarrekening is opgesteld conform de regelgeving van het Ministerie van OCW.

De waardering en bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Voor zover niet anders is vermeld, zijn de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde. Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben, ongeacht of ze tot ontvangsten of uitgaven hebben geleid. Baten worden slechts opgenomen voor zover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd. Lasten en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het maken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar.

Bedragen zijn afgerond op duizenden euro's.

Algemeen

Reflectie op 2016 en het financiële resultaat

De Galerij Prins Willem V is een integraal onderdeel van de exploitatie. 2016 was een jaar waarin aanslagen in Europa hun weerslag hadden op het aantal bezoekers aan het Mauritshuis. Touroperators zagen zich genoodzaakt boekingen te annuleren en ook individuele toeristen stelden hun reis naar Europa uit. Desondanks werd het jaar afgesloten met aantallen van 414.239 bezoekers voor het Mauritshuis en 28.248 voor de Galerij.

Het financiële resultaat over 2016 is vooral beïnvloed door:

- aanwinst schilderij van Roelant Savery
- lagere entreegelden
- hogere sponsorinkomsten
- meer schenkingen en bijdragen voor aanwinsten
- hogere personeelskosten
- hogere lasten voor huisvesting en organisatiekosten

In 2016 ontstond de unieke mogelijkheid om de collectie uit te breiden met een bijzondere aanwinst: *Vaas met bloemen in een stenen nis* van Roelant Savery (1615). Met deze exceptionele aankoop werd invulling gegeven aan de doelstelling van het Mauritshuis om lacunes in de collectie op te vullen. De aankoop is grotendeels gefinancierd uit eigen middelen. Dit heeft zijn weerslag op het uiteindelijke financiële resultaat van 2016.

Entree-opbrengsten

De entree-inkomsten zijn in het verslagjaar gedaald door lagere bezoekersaantallen dan verwacht. In 2016 ontvingen het Mauritshuis en de Galerij Prins Willem V 442.487 bezoekers ten opzichte van 527.675 in 2015. De daling werd voornamelijk veroorzaakt door een terugval in bezoekers uit Azië als gevolg van de aanslagen in Europa.

Sponsoring

De opbrengsten uit sponsoring namen toe door een nieuw partnerschap met NN Group, gericht op de ontwikkeling van publieksactiviteiten en diverse bijdragen aan tentoonstellingen.

Overige bijdragen

De ontvangen bijdragen voor projecten die niet uit de reguliere exploitatie kunnen worden gefinancierd namen fors toe. De steun van de Vereniging Rembrandt voor de aankoop van het schilderij van Roelant Savery was hier voornamelijk debet aan. Overige bedragen werden gedoneerd door de Stichting Vrienden van het Mauritshuis, de Johan Maurits Compagnie, de Confrérie Pictura en de Dutch Master Foundation.

Hogere Personeelskosten

De kosten voor salaris en inhuur van derden stegen in 2016 met name door personeelsinzet die direct gerelateerd was aan extra activiteiten. Tegenover deze extra activiteiten staan extra sponsoropbrengsten. Zonder deze sponsoring zouden de activiteiten niet mogelijk zijn geweest.

Hogere lasten voor Huisvestings- en Organisatiekosten

De stijging van deze kosten is conform de verwachting, door diverse geplande onderhoudsactiviteiten. Ten opzichte van de begroting is een positieve afwijking te zien doordat Facilitaire Zaken minder heeft moeten uitbesteden. Na goedkeuring door de Raad van Toezicht wordt het resultaat

Activa

conform het voorstel resultaatbestemming 2016 door de directie onttrokken aan de verschillende onderdelen van het Eigen vermogen.

Het Mauritshuis sluit met dit jaarverslag de subsidieperiode 2013-2016 af. Het museum staat er, ondanks het negatieve resultaat over 2016, financieel gezond voor aan het begin van de nieuwe subsidieperiode 2017-2020.

Materiële vaste activa

De gebouwen het 'Mauritshuis' en de 'Galerij Prins Willem V' zijn eigendom van de Staat der Nederlanden en worden van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) gehuurd. De collectie is voor het grootste deel rijkseigendom.

Een belangrijke externe bruikleengever is de Stichting Vrienden van het Mauritshuis. Een relatief klein deel van de collectie is in beheer verkregen door duurzaam bruikleen van derden.

1. Inventaris

- In 2016 is voor € 112.200 geïnvesteerd in meubilair, beveiliging, installaties en inventaris.
- De waarde van Materiële vaste activa die wordt aangewend in het kader van de museumdoelstelling is € 28.700 op 31 december 2016.
- De waarde van Materiële vaste activa die wordt aangewend in het kader van de bedrijfsvoering is € 254.800.

Financiële vaste activa

Door de vestiging van de erfpacht tussen Sociëteit de Witte en het RVB, is de vordering vanwege achterstallig onderhoud van het gebouw Plein 26 van het Mauritshuis op de Witte, overgedragen aan het RVB. De vordering op het RVB is geboekt voor een bedrag van € 440.000.

Vlottende activa

1. Voorraden

- De administratieve voorraad van het Mauritshuis wordt gevormd door museumkaarten.

2. Vorderingen

- Debiteuren hebben betrekking op nog te ontvangen gelden van steunstichtingen, zaalverhuur en de belastingdienst.
- De overige vorderingen en overlopende activa bestaat grotendeels uit nog te ontvangen bedragen van de BankGiro Loterij ter hoogte van € 497.500, nog te ontvangen gelden van Stichting Museumkaart, te ontvangen rente en vooruit-betaalde facturen.
- De rente over het laatste kwartaal 2016 wordt begin januari 2017 ontvangen.

3. Liquide middelen

De saldi op de balansdatum van de buitenlandse valuta-rekeningen zijn opgenomen tegen de op dat moment geldende wisselkoers.

Passiva

Vanwege een OCW-correctie in 2015 ten aanzien van de dotatie voorziening groot onderhoud zijn de cijfers van de Voorziening groot onderhoud (-€ 809.200), de Bestemmingsreserves (+€ 809.200), de Algemene reserve (-€ 325.300) en het Vastgelegd vermogen (+€ 325.300) gecorrigeerd in de balans per 31 december 2015.

Eigen vermogen

Het Eigen vermogen van het Mauritshuis is op 31 december 2016: € 7.513.600.

Dit is een daling van € 1.512.000 ten opzichte van 2015 als gevolg van het negatief resultaat.

De Algemene reserve (€ 2.709.600) is een continuïteitsreserve. Deze reserve kan volgens de richtlijnen van de Vereniging van Fondsenwervende Instellingen stijgen tot 1,5 maal de kosten van de werkorganisatie (o.a. de personeelskosten, huisvestingkosten, kantoorkosten en algemene kosten). De kosten van de werkorganisatie van het Mauritshuis bedragen in 2016 circa € 8.463.900. Mochten de baten wegvallen dan kan 72% van de personeelslasten voor één jaar (€ 3.761.300) uit deze reserve worden voldaan.

Het resultaat is als volgt verdeeld:

Resultaat 2016

Bedragen in euro's

Resultaat		-/-1.512.000
Bestemmingsreserves dotatie		
- Ten gunste van Reserve Activa Doelstelling	-/-5.400	
- Ten gunste van Reserve Activa Bedrijfsvoering	<u>-/-111.800</u>	
Totaal dotatie Bestemmingsreserve		<u>-/-117.200</u>
		-/-1.629.500
Resultaat na dotaties / onttrekkingen		-/-1.629.500
Bestemmingsfonds OCW		<u>581.900</u>
Ten laste van de Algemene Reserve		-/-1.047.300

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Vorzieningen

Vorzieningen

1. De voorziening voor jubilea betreft financiële verplichtingen aan medewerkers voor toekomstige jubilea voortkomende uit de CAO.
2. De voorziening voor sponsorverplichtingen betreft gelden die uitgegeven worden om tegenprestaties uit sponsorovereenkomsten te voldoen.

Schulden

Langlopende schulden:

1. Overige langlopende schulden

De schuld op lange termijn van € 66.000 is het totaal van uitstaande leningen aangegaan voor de aankopen van drie schilderijen. Het saldo van de leningen wordt in jaarlijkse termijnen aan het Mauritshuis geschonken.

Kortlopende schulden:

De schulden op korte termijn zijn afgenomen met € 1.283.000 tot € 2.374.000. Deze bestaan grotendeels uit vooruit ontvangen bedragen voor tijdelijke tentoonstellingen, een vooruit ontvangen bedrag van het Rijksvastgoedbedrijf inzake onderhoud Galerij, nog te betalen belastingen en reserveringen inzake vakantiedagen/vakantiegeld.

Het balanstotaal daalde met € 4.092.000 tot € 17.111.000. Dit is vooral veroorzaakt door de aankoop van het schilderij *Vaas met bloemen in een stenen nis* (1615) van Roelant Savery.

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

De basissubsidie van OCW over de periode 2013-2016 bedraagt € 17.834.292 conform de subsidiebrief van 18 september 2012 met als kenmerk 437736.

In de balans is geen verplichting voor de huur van het Mauritshuis en de Galerij Prins Willem V opgenomen. Het bedrag voor huurverplichtingen voor de komende vijf jaar bedraagt € 5.233.000.

- De jaarhuur voor Galerij Prins Willem V bedraagt € 142.900. Het huurcontract loopt tot 31 juli 2025.
- De jaarhuur voor het Mauritshuis bedraagt € 903.700. Het nieuwe huurcontract per 1 januari 2017 moet nog getekend worden.

De brasserie is verhuurd aan Vermaat Leisure BV. Aan de Stichting Vrienden van het Mauritshuis is een winkelruimte en kantoor verhuurd.

Aan: het bestuur van Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis

De in dit jaarverslag op pagina 21 tot en met 27 opgenomen samengevatte jaarrekening, bestaande uit de samengevatte balans per 31 december 2016 en de samengevatte exploitatierekening over 2016 met bijbehorende toelichtingen, is ontleend aan de gecontroleerde jaarrekening van Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis te Den Haag over 2016. Wij hebben een goedkeurend oordeel verstrekt bij die jaarrekening in onze controleverklaring van 28 maart 2017. Desbetreffende jaarrekening en deze samenvatting daarvan, bevatten geen weergave van gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden sinds de datum van onze controleverklaring van 28 maart 2017.

De samengevatte jaarrekening bevat niet alle toelichtingen die zijn vereist op basis van Richtlijn 650 voor fondsenwervende instellingen van de Nederlandse Raad voor de Jaarverslaggeving. Het kennismaken van de samengevatte jaarrekening kan derhalve niet in de plaats treden van het kennismaken van de gecontroleerde jaarrekening van de stichting.

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur van stichting is verantwoordelijk voor het opstellen van een samenvatting van de gecontroleerde jaarrekening in overeenstemming met de grondslagen zoals beschreven in de toelichting bij de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de samengevatte jaarrekening op basis van onze werkzaamheden, uitgevoerd in overeenstemming met Nederlands Recht, waaronder Standaard 810, "Opdrachten om te rapporteren betreffende samengevatte financiële overzichten".

Ons oordeel

Naar ons oordeel is de samengevatte jaarrekening in alle van materieel belang zijnde aspecten consistent met de gecontroleerde jaarrekening van de Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis voor het jaar geëindigd op 31 december 2016 in overeenstemming met de grondslagen zoals beschreven in de toelichting bij de jaarrekening.

Rotterdam, 19 mei 2017
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door M. van Ginkel RA

Programma 2017–2018

Hollanders in huis: Vermeer en tijdgenoten uit de Britse Royal Collection
29 september 2016 – 5 februari 2017

Slow Food: Stillezens uit de Gouden Eeuw
9 maart – 25 juni 2017

Zuiderburen: Portretten uit Vlaanderen 1400–1700
7 september 2017 – 14 januari 2018

Da Messina in de Galerij
Galerij Prins Willem V
9 november 2017 – 7 januari 2018

Historiestukken van Jan Steen (werktitel)
15 februari – 13 mei 2018

Hollandse schilderijen uit National Trust Houses (werktitel)
11 oktober 2018 – 6 januari 2019

Colofon

© Mauritshuis, Den Haag, 2017

Samenstelling
Sarah van Aggelen, Mauritshuis
Natalie Bos, Amsterdam

Redactie
Maud Lankester, Mauritshuis

Vertaling
Lynne Richards, Sussex

Ontwerp en opmaak
Studio Dumbar, Rotterdam

Mission statement:

*We share the best of Dutch Golden Age
painting in our house.*

Visiting address and offices:

Plein 29

2511 CS The Hague

Postal address:

P.O. Box 536

2501 CM The Hague

The Netherlands

mail@mauritshuis.nl

mauritshuis.nl

Annual Report 2016
Royal Picture Gallery
Mauritshuis
Prince William V Gallery

Operating Grant Provider

Dutch Ministry of Education, Culture and Science

Partners

BankGiroLoterij

NN Group

Royal Dutch Shell plc

Sponsors

ABN AMRO Bank

Nationale-Nederlanden

Confrérie Pictura

ABN AMRO Bank

AEGON

Aon

BMW Group Nederland

Damen Shipyards

Deloitte

Hago, part of VebeGo

NN Group

Royal Dutch Shell

Scarabee Security Group

Siemens Nederland

Unilever

Benefactors

Friends of the Mauritshuis Foundation

Johan Maurits Compagnie Foundation

American Friends of the Mauritshuis

Dutch Masters Foundation

Private Patrons

The Estate of Mr & Mrs Jacques Schoufour-Martin

Ernst Nijkerk Fund

Gerard van Meurs

The G.A. den Hartog Bequest

The Estate of H.W. Harten

The Mrs J.R. van Erkel Bequest

C.J. Kroese

Mr & Mrs R.G. Hollamby

Bob Rebel and Roos Damen

Contributions from Funds

The Rembrandt Association

Prins Bernhard Cultuurfonds

Dioraphte Foundation

F.S. Tijnstra Foundation

And those who wish to remain anonymous

Contents

36	<i>Supervisory Board Foreword</i>
37	<i>Management Foreword</i>
41	<i>Annual Report 2016</i>
42	<i>Acquisitions</i>
42	<i>Exhibitions</i>
43	<i>Research and Collection Management</i>
47	<i>Awards and Nominations</i>
48	<i>Human Resources</i>
49	<i>Loans</i>
51	<i>Special projects</i>
52	<i>Education</i>
53	<i>Summary Financial Report</i>
59	<i>Independent Auditors' Report</i>
60	<i>Programme for 2017-2018</i>
60	<i>Credits</i>

The English version is a translation of the Dutch text. In case of any queries, the Dutch text prevails.

Supervisory Board

Foreword

Royal Picture Gallery Mauritshuis Supervisory Board Members

A.R. Wynaendts *Chair*

W.L.J. Bröcker *Treasurer*

Professor E.M.L. Moerel *Secretary*

Q.B.L.M. Dreesmann

Sir J.M.N. Leighton (until 15 August 2016)

Professor M. Sellink (from 14 September 2016)

T.M. Vellenga

The Supervisory Board looks back on a successful year for the Mauritshuis, in which the museum carried out a broad range of activities. Highlights included the acquisition of the rare flower still life *Vase of Flowers in a Stone Niche* by Roelant Savery, the first show of contemporary art in the museum *Vik Muniz: Verso* and the visit by the Duchess of Cambridge for the exhibition *At Home in Holland: Vermeer and his Contemporaries from the British Royal Collection*. Attendance settled at a level that was far above that before the renovation and expansion of the building and that exceeded our expectations. The Mauritshuis received over 414,000 visitors this past year, and more than 28,000 visited the Prince William V Gallery. This represents a 57% increase in attendance at the Mauritshuis, which received an average of 235,000 visitors a year in the five years before the reopening.

Under the new Dutch Heritage Act, which takes effect in 2017, part of the grant for activities will be a long-term grant to cover the costs of collection management and conservation. The remainder is a periodic grant (BIS), which requires an application every four years. In 2016 the Mauritshuis submitted a BIS application for the period 2017-2020. The Board is delighted to report that the BIS application received a positive evaluation from the Council for Culture, which noted: "The Council is very pleased with the way the Mauritshuis has developed during the recent past." The evaluation cites, among other things, the programmes for outreach, marketing and education. On Prince's Day, the Ministry for Education, Culture and Science awarded the Mauritshuis the total amount for which it had applied under the BIS and the Heritage Act. The Mauritshuis has been given approval for its plans for the coming four years and looks forward to honouring the commitments it has made to the Ministry during this period.

The Mauritshuis maintained its strong financial position during the year under review. The number of visitors stabilised above the level before the reopening, but it was lower than the previous reporting year, the year of the reopening. As a result, ticket sales generated less income than in 2015. Successful events, continued growth in corporate sponsorship and several generous bequests to the museum compensated for this however. The support of our partners Royal Dutch Shell and NN Group, who this year contributed funding for outreach development, is essential to the long-term future of the museum. Other sponsors, such as ABN AMRO Bank, contributed generously to the exhibition *At Home in Holland*. The major acquisition of the *Vase of Flowers in a Stone Niche* by Roelant Savery was made possible by the BankGiro Lottery, whose support for our collection is indispensable. The Rembrandt Association also provided an extremely generous contribution towards the purchase, and we have one private patron who as in previous years offered the final piece of funding.

Although 2016 was another good year for the Mauritshuis, the Board remains vigilant about the long-term financial health of the organisation. The year 2016 saw an increased level of uncertainty in the world, which affected the number of visitors from abroad. It remains a challenge to attract large-scale corporate funding, particularly for exhibitions. There is also a great deal of competition for private donations. Contributions from the business club, the Confrérie Pictura, as well as the friends' organisations - the Johan Maurits Compagnie Foundation, the Friends of the Mauritshuis Foundation, the American Friends of the Mauritshuis and the Dutch Masters Foundation - continue to be invaluable to the museum. The Friends of the Mauritshuis offered the Mauritshuis a very special gift this year by acquiring a beautiful flower still life, *A Vase of Roses* by Jacob van Hulsdonck, which was placed on long-term loan to the museum. The Board is most grateful to all the corporate and private donors, and invites them warmly to continue their support.

The Board met four times during the year under review, on 29 March, 15 June, 14 September and 30 November. We were sad to take leave of Sir John Leighton, who was an invaluable member of our Board but whose term limits had expired. We were, however, delighted that Manfred Sellink, Director of the Royal Museum of Fine Arts Antwerp, agreed to join our Board. The most frequently discussed topics were the current and future financial situation of the museum, new acquisitions and new initiatives involving digitisation and public outreach programmes.

The Board wishes to express its gratitude to everyone who worked with and for the Mauritshuis over the last year. The museum's staff and the many volunteers continue to work tirelessly to maintain the high standards of quality in everything the Mauritshuis does, while providing innovation and originality at the same time. It has been a great pleasure to watch the Mauritshuis settle into its larger premises, and in this year to spread its wings further. We were sorry to take leave of Deputy Director Victor Moussault at the end of the year. We would like to thank him for his great contribution to the Mauritshuis and wish him every success in his future activities. At the same time we extend a warm welcome to his successor Sander Uitdenbogaard. We look forward to seeing what 2017 has in store for the museum.

Management

Foreword

Emilie E.S. Gordenker *Director*
Victor J.E. Moussault *Deputy Director*

The Mauritshuis enjoyed another successful year in 2016. In many ways, this was a time of consolidation after the flurry of activity and the peak in attendance following the reopening in 2014. The museum staff settled into a new rhythm and rounded off several long-running projects. And yet the Mauritshuis hummed with new activities, which attracted many first-time visitors.

We presented three original and successful exhibitions in our Royal Dutch Shell Wing this year, plus a special presentation in the Prince William V Gallery. Our spring exhibition sought to answer one of our public's most frequently asked questions: 'How many works do you have in storage?' Appropriately entitled *In and Out of Storage*, the show sought not only to show how many objects are out of view, but also why this is the case. Arranged along themes, such as 'too big' or 'too many', the exhibition tried to help our visitors understand the difficult choices facing our curators when selecting what goes on view in the museum. We made several wonderful discoveries, such as a very rare painting on gilt leather which was originally considered 'not good enough'. The exhibition has also led to several long-term loans, such as the wonderful, but very large, *Dead Swan* by Jan Weenix, which was offered to the Rijksmuseum Twente after the exhibition. This show was made possible by the support of NN Group and the Friends of the Mauritshuis Foundation.

During the summer we presented the first exhibition in the 200-year history of the Mauritshuis of work by a living artist. *Vik Muniz: Verso* was created in conjunction with this internationally renowned Brazilian artist. For the past twenty years Muniz has been making high resolution photographs of the backs of iconic paintings, works such as the *Mona Lisa* by Leonardo da Vinci, *The Starry Night* by Vincent van Gogh and *Les Femmes d'Alger* by Pablo Picasso. More recently, he has teamed up with two extraordinary assistants, Barry Frier and Tony Pinotti. They recreate the backs of the paintings in three dimensions and in such extraordinary detail that they are indistinguishable from the originals. Muniz produced five new works for the exhibition: Vermeer's *View of Delft* and *Girl with a Pearl Earring*, Rembrandt's *Anatomy Lesson*, *The Goldfinch* by Fabritius, and the *View of Itamaracá* by Frans Post, which is a nod to Muniz's own Brazilian heritage. Visitors were guided through the exhibition by a multimedia tour that let Muniz explain each work, and there was an area that offered more information about the creation of the *Versos*. With this original concept, Muniz asks viewers to consider in their mind's eye paintings that they will know so well as actual objects that are handled, conserved, hung on the wall, and often bear labels and stickers as a residue of loans to exhibitions. The exhibition therefore not only offered a surprising angle on our own collection, but strengthened our image as an institution that studies, looks after and conserves the paintings in its care. This first museum exhibition of the *Versos* was well received and will travel to Galerie Belvedere in Vienna in 2018. The event was supported financially by a generous donor who wishes to remain anonymous.

We presented a much anticipated exhibition in the autumn that certainly did not disappoint: *At Home in Holland: Vermeer and his Contemporaries from the British Royal Collection*. The British royal family owns one of the finest collections of Old Master paintings in the world. The renowned Royal Collection, formed over many centuries by successive monarchs and held in trust by Her Majesty Queen Elizabeth II, has outstanding examples of Dutch genre painting by famous painters such as Gerard ter Borch, Gerrit Dou, Pieter de Hooch, Gabriel Metsu and Jan Steen. The Mauritshuis had the great privilege to work together with The Royal Collection Trust to organise an exhibition of twenty-two of their Dutch genre paintings, which normally hang behind closed doors in Buckingham Palace and other royal residences. The museum was able to lend its expertise in Dutch painting to the selection of works and to writing the catalogue. The exhibition was staged at The Queen's Gallery, Buckingham Palace in London, and at The Queen's Gallery, Palace of Holyroodhouse in Edinburgh before travelling on to The Hague. The highlight of the exhibition was undoubtedly the *Lady at the Virginals with a Gentleman* ('*The Music Lesson*', c.1660-1662) by Johannes Vermeer. Another key work was *A Woman at her Toilet* by Jan Steen, which dates from 1663. This work, plus four others by Steen, underwent scientific materials analysis as part of the museum's long-term research project on the artist (see below) before the exhibition opened. The show was made possible by the generous support of ABN AMRO, the Friends of the Mauritshuis Foundation and the Dutch Masters Foundation. We were thrilled to receive the Duchess of Cambridge, who asked to see the Mauritshuis and the exhibition during the first official overseas visit she undertook on her own. We are very grateful to Sir Geoffrey Adams, British Ambassador to the Netherlands, and his team for guiding us through the preparations for this momentous visit, which generated publicity throughout the world.

The Prince William V Gallery in the Buitenhof continued its successful series of masterpieces this year with the painting *Ecce Homo* by Andrea Mantegna, on loan from the Musée Jacquemart-André in Paris. This series, supported by the Johan Maurits Compagnie Foundation, is in its fourth year and continues to help draw attention to the Gallery.

The collection of the Mauritshuis was enriched substantially this year. In March the museum bought the rare flower still life, *Vase of Flowers in a Stone Niche* (1615) by Roelant Savery. Almost the same size as one of the most beloved works in the collection, Ambrosius Bosschaert's *Vase of Flowers in a Window* (c.1618), the two paintings together show the ingenious development of the flower still life at the beginning of the seventeenth century in a way that no other museum can. This major acquisition was made possible thanks to the unflagging support of the BankGiro Lottery, a major grant from the Rembrandt Association and a donation from a private donor. Without their generous support, the museum would not have been able to move quickly to snap up this important work of art, which would otherwise have almost certainly disappeared into a private collection, out of public view. Another addition to the museum's important holdings in flower still life paintings was offered by the Friends of the Mauritshuis Foundation, who bought the Flemish painter Jacob van Hulsdonck's exquisite *Vase of Roses* (c.1640-1645),

and placed it on long-term loan to the museum. The Friends presented the stunning bouquet of roses, which was previously in a private collection in the United Kingdom, to the Mauritshuis on the second anniversary of its reopening in June. And as if that were not enough, five paintings from the collection of the late Baron Van Dedem, which had been given to the Friends of the Mauritshuis Foundation in 2002, went on view in the museum for the first time in October 2016. These works represent a very important addition to the collection. They were shown initially in a special presentation and were later incorporated into the museum's permanent display.

Research continues to be one of the core activities of the Mauritshuis. Over the past eight years, the museum's curatorial and conservation team has conducted extensive art historical and technical research into its collection of Dutch and Flemish genre paintings. Their discoveries and insights have been presented in the English-language collection catalogue *Genre Paintings in the Mauritshuis*. This lavishly illustrated book, which contains detailed technical information about all the paintings and offers insightful essays, is a new standard reference work on Dutch and Flemish genre painting. We received generous support for this ambitious project from the Johan Maurits Compagnie Foundation, the Dioraphte Foundation, the Prins Bernhard Cultuurfonds, Mr and Mrs C.J. Kroese and the Aegon/Transamerica Foundation. Our long-term research project on Jan Steen also continues. The Mauritshuis, which has one of the most important collections of Jan Steen's work (15 paintings), hopes to gain a better understanding of his technical and artistic development through this research. A focus exhibition about the project went on view in the museum's permanent collection to coincide with *At Home in Holland*. The Mauritshuis conducts research into Steen's painting technique in association with its Partner in Science, Royal Dutch Shell.

One of the most important initiatives this year was to reach out to new audiences. Together with its new Partner in Audience Development NN Group, the museum launched *Maurits&*, a sparkling after-work event that takes place the second Thursday of every month. The evenings start off with the appointment of an unofficial 'Thursday Evening Director', who selects a theme and participates in activities throughout the museum. This year Dutch Prime Minister Mark Rutte, television presenter Eva Jinek and wine connoisseur Harold Hamersma were among those given the key to the Mauritshuis for the evening. The events are promoted on Facebook and attract a lively audience of young professionals, a group that has been difficult to reach in the past. The museum's first exhibition made by a living artist, *Vik Muniz: Verso*, also attracted new visitors with an interest in contemporary art. The end of the year saw the launch of a special project called *Unforgettable Mauritshuis*. Under the auspices of this project, special tours for people with dementia and their nearest and dearest are organised once a month. We also initiated an outreach project with the community centre De Mussen, located in the *Schilderswijk* neighbourhood in The Hague, which brings children and their families to the Mauritshuis to learn more about painting and Dutch heritage. These families do not enjoy the privileges many of our usual visitors do, and many have never been to a museum before. The first pilot project was so successful that we launched a second phase in

November. We hope to expand this project into more community centres in the future. The museum also reaches out beyond its own walls to draw audiences. The latest app, *Second Canvas Mauritshuis*, offers reproductions of some of the most well-known works in the collection - Vermeer's *Girl with a Pearl Earring* or *The Garden of Eden with the Fall of Man* by Brueghel and Rubens - in extremely high resolution (gigapixel format). Viewers can learn much more about the works and how they were made by zooming in so closely that they can see individual brush strokes, and by switching to infrared images that reveal underdrawings invisible to the naked eye.

Innovative marketing initiatives also helped to draw new audiences during the year under review. June saw the launch of an amusing short animated film featuring a scale model of the Mauritshuis in the miniature city of Madurodam. It was put online to celebrate the second anniversary of the reopening of the Mauritshuis, and received over 100,000 views on YouTube. We developed a virtual reality experience of Johannes Vermeer's '*Music Lesson*' from the British Royal Collection to introduce young audiences to the *At Home in Holland* exhibition. Users stepped into a vintage British telephone box, donned a virtual reality headset and were able to walk through the room that Vermeer had created in the early sixteen-sixties. We presented this in August at the Lowlands pop music festival, as well as the annual Uitmarkt Cultural Fairs in Amsterdam and The Hague, which present the year's cultural offerings. The phone boxes were subsequently placed on the forecourt of the Mauritshuis during the exhibition. We also worked together with Unilever to develop a new twist on two of the favourite works in our collection. This year saw a special edition of the Magnum luxury ice cream bars: one inspired by Vermeer's *Girl with a Pearl Earring* and the other by Fabritius's *Goldfinch*. Packed in boxes illustrating both paintings, they were available in supermarket freezers from the autumn. We rounded off the year with a special homecoming film to celebrate the return of *The Goldfinch* from the National Galleries of Scotland. The delightful video went viral and attracted over 350,000 views. All of these initiatives show a lively, young and inventive side of the Mauritshuis to our existing admirers and, we hope, to potential new visitors.

Education also plays a key role in bringing more children and adults into the museum, and enabling them to engage more deeply with the collection. New initiatives, such as *Unforgettable Mauritshuis* and the outreach project with the community centre De Mussen, are mentioned above. But the Mauritshuis also continues to work closely with schools and adult education facilities. Consequently more and more schools, families and individual visitors are finding out about the museum's activities and programmes. Attendance by school groups, for example, increased from 10,869 in 2015 to 12,838 in 2016 (the target was 12,000). The offerings were also expanded with new curricula, such as the partnership with 'Culture Education The Hague style' (*Cultuuronderwijs op z'n Haags*). Due to popular demand, gallery talks that offer an introduction to a work in the permanent collection and which were previously organised once a week, now take place on a daily basis.

With so many activities taking place in the museum, we should not overlook the crucial role that our facilities and security team plays in ensuring care for and the security of the collection and our visitors. This was an important year for the department. The Mauritshuis is the first Dutch national museum to take over the management of its facilities from the Central Government Real Estate Agency. This major milestone demonstrates the leadership role that the museum plays in our sector. The Mauritshuis has developed a strategy for building maintenance with De Brink Groep, Planon and ABT, and will continue to fine-tune it. We are also proud to announce that we have been awarded a grade A EU Energy Label. We hope to continue along this sustainable route.

This year also saw a change in our management team. Victor Moussault decided to leave the Mauritshuis at the end of 2016 in order to set up his own consulting business. The museum has benefitted greatly from his expertise and qualities as a team player over the past ten years. We have ensured a seamless transition to his replacement, Sander Uitdenbogaard, starts on 1 January 2017. We are extremely grateful to everyone who worked for and with the Mauritshuis during the past year, and look forward to starting museum's next phase with a new leadership team.

Annual Report 2016

Acquisitions

Roelant Savery (1576/78–1639)

Vase of Flowers in a Stone Niche

1615

Panel, 63.5 x 45.1 cm

inv. 1213

Acquired with the support of the BankGiro Lottery, the Rembrandt Association (thanks in part to its Seventeenth-Century Painting Theme Fund) and a private individual, 2016.

> see A. van Suchtelen, 'A Roelant Savery for the Mauritshuis', *Mauritshuis in focus* 29 (2016), no. 2, pp. 22-28

Jacob van Hulsdonk (1582–1647)

A Vase of Roses

c.1640-1645

Copper, 35 x 28.4 cm

inv. 1214

Acquired by the Friends of the Mauritshuis Foundation and placed on long-term loan to the Mauritshuis, 2016.

> see C. Rulkens, 'A Vase of Roses', *Mauritshuis in focus* 29 (2016), no. 3, pp. 16-20

Exhibitions

Dutch Self-Portraits: Selfies of the Golden Age

8 October 2015 - 3 January 2016

DWDD PopUp Museum 2

Allard Pierson Museum, Amsterdam

29 January-- 22 May 2016

In and Out of Storage

4 February - 8 May 2016

Flower Cabinet

4 May - 28 August 2016

Vik Muniz: Verso

9 June - 4 September 2016

A Generous Gesture

1 September - 31 October 2016

At Home in Holland: Vermeer and his Contemporaries from the British Royal Collection

29 September 2016 - 5 February 2017

Mantegna in the Gallery

13 October - 18 December 2016

Research and Collection Management

Research for Exhibitions

Research was undertaken during the year under review for the exhibitions *Vik Muniz: Verso* and *At Home in Holland: Vermeer and his Contemporaries from the British Royal Collection*. Conservator Abbie Vandivere and American Friends of the Mauritshuis Intern Julie Ribits conducted extensive technical research into a rare, sixteenth-century painting on gilt leather by an unknown artist in the collection (inv. 349) for the exhibition *In and Out of Storage*. The results were presented at an international symposium about gilt leather in Maastricht and were published in *Mauritshuis in Focus* 29 (2016) no. 1, pp. 20-21. Considerable research was also carried out for the exhibition *Slow Food: Still Lifes of the Golden Age* and the accompanying catalogue. Charlotte Rulkens was appointed through the Curators Grant as a Prins Bernhard Cultuurfonds Junior Curator especially for this project. Preparations were also made for other future exhibitions.

Other Research and Projects

The restoration of *The Lamentation of Christ* by Rogier van der Weyden (inv. 264) kicked off at the end of 2016 with an initial meeting of the supervisory committee, which consists of Maryan Ainsworth (Curator of European Paintings, The Metropolitan Museum of Art, New York), Beatrix Graf (self-employed Conservator, previously Conservator with the Staatliche Museen zu Berlin, Berlin), Bernhard Ridderbos (self-employed art historian, previously a medieval art history lecturer at the University of Groningen) and Griet Steyaert (Conservator with the Royal Institute for Cultural Heritage (KIK-IRPA) in Brussels and the Groeninge Museum in Bruges). Kirsten Derks (University of Amsterdam), a technical art history intern, participated in the initial research.

Thanks to an internship from the American Friends of the Mauritshuis, John Bezold (University of Amsterdam) was able to conduct an investigation into the Mauritshuis's acquisition policy since 1945 during the year under review. An innovation pilot project was started in collaboration with IBM. The objective is to access knowledge about Rembrandt's *Anatomy Lesson of Dr Nicolaes Tulp* (inv. 146) with the aid of artificial intelligence.

The Mauritshuis is participating in a project of the *Haags Preventie Netwerk* (Hague Prevention Network, HPN) together with six other cultural institutions in The Hague, with the goal of preventing or limiting the consequences of flooding caused by extremely heavy precipitation. The project is being financed by the Mondriaan Fund.

Collection Management System and Image Bank Project

The entry of data into the Adlib Collection Management System was continued during the year under review. The Image Bank project (see Mauritshuis Annual Report 2015, p. 9) has now reached the final phase and is expected to be completed in 2017.

New Picture Frames

Thanks to several generous donors, we were able to acquire three new picture frames during the year under review. They are for the following paintings in the collection:

- Hercules Segers, *River Valley*, inv. 1033
Sponsored by Bob Rebel and Roos Damen, 2016.

- Rembrandt, *Andromeda*, inv. 707

- Sponsored by the American Friends of the Mauritshuis, 2016.

- Hans Bol, *Imaginary Landscape with St. John on Patmos*, inv. 1043
Sponsored by Mr & Mrs R.G. Hollamby, 2016.

Collection Catalogue of Genre Pictures

The collection catalogue *Genre Paintings in the Mauritshuis* was completed at the end of 2016 and was published as a sequel to the two previous catalogues of history paintings (1993) and portraits (2004). This most recent publication is the result of years of art historical and technical research into the genre pictures in the collection. Thanks to the Curators Grant of the Prins Bernhard Cultuurfonds, Senior Curator Quentin Buvelot was able to take time off from his usual duties for part of 2016 in order to conduct research for this collection catalogue. Several of our curators and conservators contributed to this comprehensive publication, which was made possible with the support of the Johan Maurits Compagnie Foundation, the Dioraphte Foundation, the Prins Bernhard Cultuurfonds, Mr and Mrs C.J. Kroese and the Aegon/Transamerica Foundation. The formal book presentation took place on 15 December in the Mauritshuis. *Genre Paintings in the Mauritshuis* was well received by interested parties inside and outside the field. Art historian and critic Gary Schwartz, for example, wrote: 'In its attention to questions of technique and condition, the Mauritshuis can be considered a forerunner in the major museums of the world.'

Partners in Science

Conservator Marya Albrecht was appointed to work with Conservator Sabrina Meloni in order to continue the research project on Jan Steen, which is being conducted in collaboration with Royal Dutch Shell as *Partners in Science* (see Mauritshuis Annual Report 2013, pp. 45-46). Five paintings by Steen from the British Royal Collection were subjected to scientific materials analysis in the Mauritshuis as part of this project before the exhibition *At Home in Holland* opened. The preliminary investigation results were presented to a wide ranging audience in the museum's Jan Steen Room during this exhibition.

The Rembrandt Database

In 2016 the Mauritshuis also remained involved as a participating partner in this RKD - Netherlands Institute for Art History project (see Mauritshuis Annual Report 2012, p. 45). Thanks to support from the Johan Maurits Compagnie Foundation, Conservator Susan Smelt completed the documentation of the technical research into Rembrandt's *Saul and David* so that it could be incorporated in the Rembrandt Database. It will go online in 2017.

Conservation & Restoration Workshop

Support from the Johan Maurits Compagnie Foundation made it possible for us to purchase an Osiris camera (for conducting infrared reflectography) and an Elio handheld XRF-spectrometer (for carrying out X-ray fluorescence analysis). In collaboration with the Rijksmuseum and the Netherlands Institute for Conservation, Art and Science (NICAS), Annelies van Loon was appointed as a Conservation Scientist from September 2016. Her expertise was urgently needed to carry out various ongoing research projects in our

museum. Over the next five years she will divide her time between the Mauritshuis and the Rijksmuseum. Josh Summer (Winterthur/University of Delaware) started to work in the conservation studio as an American Friends of the Mauritshuis Intern. The studio also continued to work with digital condition reports, an area that the museum is pioneering in the Netherlands.

Advisory Role

During the year under review the Collection Department also continued to advise other museums. For example, the department assisted the Historical Museum of The Hague with its application for a grant for the flooding project referred to above, and Curator Ariane van Suchtelen was part of the advisory board for the treatment of Frans Hals's pictures of governors of charitable institutions in Haarlem's Frans Hals Museum. Curators also made various contributions to publications by national and international institutions, such as the catalogue accompanying the exhibition *Painting Beauty: Caesar van Everdingen (1616/1617-1678)* in the Stedelijk Museum Alkmaar and the online collection catalogue of The Leiden Collection in New York.

Documentation

A hand-coloured 1821 print (etching and engraving, 566 x 673 mm), made by Adriaan van Prooijen, was acquired as documentation. This *Triumphal Entry of the Arms or the Solemn Return of Seized Objects of Art and Science* is an allegory of the return to Antwerp in 1815 of objects looted by the French twenty years before. These objects also included the paintings belonging to Stadholder William V, which form the core of the Mauritshuis collection. This print, which came to light at a sale in the Netherlands, was donated to us by Senior Curator Quentin Buvelot.

Conservations and Treatments

Pieter Claesz, *Vanitas Still Life*, inv. 943

Pieter Claesz, *Still Life with Lighted Candle*, inv. 947

Gonzales Coques (with many other artists), *Interior with Figures in a Picture Gallery*, inv. 238 (completed in 2016)

Nicolaes Gillis, *Still Life with Candles and Fruit*, private collection (completed in 2016)

Jan van Goyen (possibly), *Landscape with Bridge, known as 'The Small Bridge'*, inv. 566

Hendrik Heerschop, *Visit to the Doctor*, inv. 801 (completed in 2016)

Adriaan Thomasz Key, *Portrait of William I (1533-1584), Prince of Orange*, inv. 225

Pieter Lastman, *The Raising of Lazarus*, inv. 393 (completed in 2016)

Aert van der Neer, *Winter Landscape with Houses*, inv. 787 (completed in 2016)

Adriaen van Ostade, *Peasants at an Inn*, inv. 128

Adriaen van Ostade, *The Fiddler*, inv. 129

Jan Vermeer van Haarlem, *A Farmstead by the Dunes*, inv. 809 (completed in 2016)

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portraits of Officers*, inv. 119, 139, 415, 418, 419, 423, 445

Lectures at the Mauritshuis (selection)

This year the directors and staff gave many lectures, interviews and guided tours for the museum's external contacts during receptions and on the occasion of exhibitions. Some highlights are given below.

Study afternoon on repository exhibitions (Netherlands Museums Association Collections Section)

21 April

- E. Buijsen, 'Hoogte- en dieptepunten uit het depot van het Mauritshuis'

Ravesteyn Experts Meeting Series

25 April

Chaired by E. Buijsen

- S. Smelt, 'Over de behandeling en schildertechnische aspecten van de Ravesteyn-reeks'

The programme also included lectures from C. Molenaar, R. Ekkart, M. Spliethoff, J.P. Puype and J. Verhave, followed by a plenary discussion.

Summer Course for the Study of the Arts in Flanders 2016:

The Age of Rubens in Context (Royal Museum of Fine Arts, Antwerp (KMSKA) and Rubenianum)

28 June

- A. van Suchtelen, reception and guided tour

Nationale-Nederlanden Works Council

13 October

- B. Koopmans, 'De transitie van het Mauritshuis'

Technical Art History Colloquium, sixth edition (Utrecht University)

13 October

- A. Vandivere, 'Genre Paintings: Beneath the Surface'

Stichting Assurantie Registratie (Insurance Registration Foundation – SAR)

2 November

- F. Cliné, 'Het Mauritshuis en kunstverzekeringen'

Book Presentation Catalogue Raisonné of Genre Pictures *Genre Paintings in the Mauritshuis*

15 December

- E. Buijsen, 'Van de "boerige geschiednissen" tot het "burgerlyke modern"'

- A. Vandivere, 'Beneath the Surface of Genre Paintings'

- A. van Suchtelen, 'Jan Steen in het Mauritshuis'

- S. Meloni, 'Jan Steen onder de microscoop'

- Q. Buvelot, 'De fijnschilders: een zwaartepunt in de collectie'

- C. Pottasch, 'De schildertechniek van een fijnschilder:

Frans van Mieris de Oude'

- M. Goverde, 'Van boek naar online medium'

The meeting was opened by keynote speaker Professor W. Franits, Syracuse University, with the lecture 'Research on Dutch Genre Painting 1976-2016 and Beyond'.

Lectures Given outside the Mauritshuis by Staff

K. Brakenhoff

- 'The Royal Collection', ABN AMRO, TEFAF, Maastricht, 12 March
- 'Storytelling?', *Leergang Contentmarketing*, Nederlands Instituut voor Marketing (Netherlands Institute for Marketing, NIMA), Utrecht, 7 April
- 'Customer Journey van het Mauritshuis', Associatie Culturele Marketing en Communicatie (Cultural Marketing and Communication Association, ACMC), Amsterdam, 16 June
- 'Online marketing in het Mauritshuis', *Iconen Event 17*, Deloitte, Amsterdam, 17 October
- 'Het Meisje met de parel: creatie van een superster', *International Lecture Series on Cultural Marketing*, University of Antwerp, Antwerp 28 November
- 'Cultuurmarketing', lecture University of Antwerp, 29 November
- 'Contentmarketing', *Content Marketing Course*, Nederlands Instituut voor Marketing (Netherlands Institute for Marketing, NIMA), Amsterdam, 15 December

E. Buijsen

- 'Conservators and Curators Working Together', farewell of Professor Jørgen Wadum, University of Amsterdam, Amsterdam, 23 June
- 'Samenwerken om wateroverlast te voorkomen', *Houd het erfgoed droog! Collecties voorbereid op overstroming en hevige neerslag* symposium, Netherlands Cultural Heritage Agency, Amersfoort, 24 November

Q. Buvelot

- 'Format Changes in Paintings on Panel by Schalcken and other *Fijnschilders*', *Godefridus Schalcken: Fascination and Impact* symposium, Wallraf-Richartz Museum & Fondation Corboud, Cologne, 22 January
- 'Contemporary or Antique Frames: How to Make your Decision?', moderator, Codart Patrons Salon, TEFAF, Maastricht, 12 March
- 'Koninklijke Portretten', Opening of the Square Season, Nieuwe of Littéraire Sociëteit De Witte, The Hague, 2 September
- 'The Drawings of Albert Eckhout', *Frans Post: Animals in Brazil* symposium, Rijksmuseum, Amsterdam, 22 November

F. Cliné

- 'Het digitale conditierapport van het Mauritshuis', lecture Reinwardt Academie (Amsterdam University of the Arts), Amsterdam, 25 April

E. Gordenker

- 'Rebuilding the Mauritshuis', keynote speech Dutch Days in Hong Kong, Hong Kong, 5 April
- 'In Conversation with Wim Pijbes', Centre for Research in the Arts, Social Sciences and Humanities (CRASSH), University of Cambridge, Cambridge, 10 May
- 'Vik Muniz: Verso', *The Transhistorical Museum* conference, M - Museum Louvain, Louvain, 12 May
- 'New Ways of Seeing: Rembrandt's *Anatomy Lesson*', keynote speech *24th Annual Conference of the European Association of Endoscopic Surgery (EAES)*, Amsterdam, 15 June

- 'The Late Style', panel member, Frieze Masters, London, 9 October
- 'The *Girl with a Pearl Earring*: Around the World and Back Home at the Mauritshuis', *ABN AMRO Asia Annual Client Event*, Singapore, 19 October
- 'The *Goldfinch*', keynote speech *St Andrew's Night Annual Dinner*, National Galleries of Scotland, Edinburgh, 30 November
- 'Public or Private?', keynote speech and master class *Brazil-Netherlands Seminar on Challenges in Cultural Management and Financing: Creative Practices in Brazil and the Netherlands*, organised by the Dutch Culture (Ministry of Education, Culture and Science) and FGV Projects, Rio de Janeiro, 5-6 December

M. Goverde

- 'Bestandscatalogus van genreschilderijen van het Mauritshuis: Van papier naar muisklik', Rubenianum, Antwerp, 21 April

B. Koopmans

- 'Succesvol samenwerken met bedrijven', webinar for fondsenwervingswebinars.nl, 15 December

A. van Loon

- 'Investigation of the Dynamic Processes Underlying Lead Soap-Related Degradation Phenomena in Multi-Layer Model Systems', *Metal Soaps in Art International Conference*, Rijksmuseum, Amsterdam, 14 March
- 'A New Pigment in Rembrandt's Palette', *Fourth International Congress Chemistry for Cultural Heritage (ChemCH 2016)*, Brussels, 7 July
- 'PAinT. The Paintings Case-Studies: New Insights into the Alteration Processes', *NWO Science4Arts Symposium*, Rijksmuseum, Amsterdam, 17 November
- 'ReVisualizing Late Rembrandt: The Use of Smalt in Rembrandt's *Homer 1663*', *NWO Science4Arts Symposium*, Rijksmuseum, Amsterdam, 18 November

V. Moussault

- 'Het Mauritshuis bouwt', Rotary Leidschendam Duivenvoorde, Leidschendam, 9 March
- 'Het Mauritshuis bouwt', Elisabeth Leseur Groep, Wassenaar, 22 September
- 'Het Mauritshuis, technologische keuzes ontwerpfasen versus toepassingen na oplevering project', *Nationale Conferentie Gebouw Automatisering: Bits, Bricks and Behaviour*, Utrecht, 9 November

C. Pottasch

- 'The Development of an Aqueous Gel Testing: Procedure for the Removal of Inorganic Salt Crusts', poster presentation *Metal Soaps in Art* symposium, Amsterdam, Rijksmuseum, 14-15 March (with A. Van Loon, J. van den Burg, L.E. Hartman and R. Haswell)
- 'Analysing the Influence of Lead White on Smalt Degradation in Three Paintings by Pellegrini using SEM-EDX Quantitative Mapping', poster presentation *Fourth International Congress Chemistry for Cultural Heritage 2016 (ChemCH 2016)*, Brussels, 5-9 July (with A. van Loon and R. Haswell)

E. Runia

- 'Rembrandt? De zaak *Saul en David*', *15th Erasmus-Descartes Conference: Cultural Heritage and Innovation*, Paris, 14 October

A. Vandivere

- 'Gilded Goddess: The Technical Examination of a Gilt Leather Painting from the Mauritshuis', *Improved Conservation Strategies for Gilt Leather* symposium, Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) and Bonnefanten Museum, Maastricht, 31 March (with J. Ribits)
- 'A Translucent Flesh-Coloured *primuersel*: Intermediate Layers and Visible Underdrawing in Jheronimus Bosch's Paintings', *Jheronimus Bosch: His Life and His Work* symposium, Jheronimus Bosch Art Center, 's-Hertogenbosch, 16 April

Mauritshuis Publications

- *Genre Paintings in the Mauritshuis*, The Hague-Zwolle 2016 Catalogue raisonné about the genre pictures in the Mauritshuis collection, by A. van Suchtelen and Q. Buvelot, with contributions from M. Goverde, A. Vandivere, L. van der Vinde, E. Buijsen, C. Pottasch, S. Meloni *et al.*, edited by M. Lankester and Y. Bruijnen (in English)
- *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nos. 1-3 Edited by I. Quist, E. Runia, H. Fuhri Snethlage and H. Wösten (bilingual edition)
- *Royal Picture Gallery Mauritshuis: Prince William V Gallery Annual Report 2015*, The Hague 2016, edited by N. Delissen (bilingual edition)

Other Publications by Staff

Excluding publications in *Mauritshuis in focus* 29 (2016), nos. 1-3

E. Buijsen

- 'Foolish Wisdom: Adriaen van de Venne and Frans Hals's *Pekelharig*', *The Burlington Magazine* 158 (2016), pp. 94-100
- 'Terug in het oog en in het hart', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 26 (2016), no. 2. p. 21

Q. Buvelot

- 'Publications Received: Vermeer: The Complete Works. By Karl Schütz / Vermeer's The Little Street: A View of the Penspoort in Delft. By Frans Grijzenhout', *The Burlington Magazine* 158 (2016), p. 136
- 'Exhibition: Govert Flinck: Cleves and Birmingham', *The Burlington Magazine* 158 (2016), pp. 153-155
- 'Het Mauritshuis presenteert een 17de eeuws bloemstillevan van Roelant Savery', published on verenigingrembrandt.nl/893/de-kunst/de-verrijking/24-maart-2016:-het-mauritshuis-presenteert-een-17de-eeuws-bloemstillevan-van-roelant-savery/, posted on 24 March 2016 (with A. van Suchtelen)
- 'De omzwervingen van een verloren gewaand bellenblazertje door Caspar Netscher', in J. Bikker *et al.* (eds.), "*Gij zult niet feestbundelen*": 34 bijdragen voor Peter Hecht, Amsterdam 2016, pp. 27-35
- 'Caesar van Everdingen and Jacob van Campen, *The Triumph of King Saul after David's Victory over Goliath*, decoration on two organ shutters' (cat.no. 7), 'Caesar van Everdingen, *Portrait of a Man*' (cat.no. 30), in C. Klinkert *et al.*, *Painting Beauty: Caesar van Everdingen (1616/1617-1678)*, Alkmaar (Stedelijk Museum), Helsinki (Sinebrychoff Art Museum) 2016-2017, pp. 38-41, 124-127, 186-188

- "'Expanded Panels": Format Changes in Paintings on Panel by Schalcken and other Dutch *Fijnschilders*', *Wallraf-Richartz-Jahrbuch* 77 (2016), pp. 159-176

E. Gordenker

- 'Redecorating the Mauritshuis', in J. Bikker *et al.* (eds.), "*Gij zult niet feestbundelen*": 34 bijdragen voor Peter Hecht, Amsterdam 2016, pp. 56-60

I. Hoekstra

- See C. Pottasch

A. van Loon

- 'Rembrandt's *Saul and David* (c.1652): Use of Multiple Types of Smalt Evidenced by Means of Non-Destructive Imaging', *Microchemical Journal* 126 (2016), pp. 515-523 (with K. Janssens, G. Van Der Snickt, M. Alfeld, P. Noble, J. Delaney, D. Conover, J. Zeibel and J. Dik)
- 'Ionomer-like Structure in Mature Oil Paint Binding Media', *RSC Advances* 6 (2016), pp. 93363-93369 (with J. Hermans, K. Keune, R. Corkery and P. Iedema)
- 'The Crystallization of Metal Soaps and Fatty Acids in Oil Paint Model Systems', *Physical Chemistry Chemical Physics* 18 (2016), pp. 10896-10905 (with J. Hermans, K. Keune and P. Iedema)
- See C. Pottasch

S. Meloni

- See C. Pottasch

V. Moussault

- *De focus op een ander, als fundament voor succes*, Zwolle 2016

C. Pottasch

- 'Analysis of Old Master Paintings by Direct Temperature-Resolved Time-of-Flight Mass Spectrometry: Some Recent Developments', *Microchemical Journal* 126 (2016), p. 406-414 (with A. van Loon, W. Genuit, S. Smelt and P. Noble)
- 'Bringing the Rembrandt Back to Life: the Retouching of *Saul and David*', *III International Meeting on Retouching of Cultural Heritage (RECHIII), Postprints of the 3rd Meeting*, Porto 2016, pp. 53-63 (with S. Smelt)
- 'Vivid Colours in the Golden Room: An Educated but Tentative Reconstruction of an Ensemble by Pellegrini in the Mauritshuis', in R. Clarricoates, H. Dowding, A. Gent (eds.), *Colour Change in Paintings*, London 2016, pp. 118-125 (with S. Meloni, I. Hoekstra, M. van Eikema Hommes and R. Haswell)

E. Runia

- 'Bij Van Everdingen thuis', *Kunstschrift* 60 (2016) no. 4, pp. 36-37

S. Smelt

- see C. Pottasch

Awards and Nominations

A. van Suchtelen

- Caesar van Everdingen: *Diogenes Looking for an Honest Man* (cat. no. 14), *Trompe-l'oeil with a Bust of Venus* (cat. no. 29a) and *Trompe-l'oeil with a Bust of Adonis* (cat. no. 29b) in C. Klinkert *et al.*, *Caesar van Everdingen (1616/1617-1678)*: Alkmaar (Stedelijk Museum), Helsinki (Sinebrychoff Art Museum) 2016-2017, pp. 142-145, 183-186
- 'De natuur overtroffen: Meesterwerk van Roelant Savery voor het Mauritshuis', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 26 (2016), no. 2, pp. 22-25
- See Q. Buvelot

A. Vandivere

- 'A Translucent Flesh-Coloured *primuersel*: Intermediate Layers in Jheronimus Bosch's Paintings', in *Postprints of the 4th International Conference Jheronimus Bosch: His Life and His Work*, Jheronimus Bosch Art Center, 's Hertogenbosch 2016, pp. 352-368

Awards

- The Ambassador K. Terry Dornbush Award, for 'outstanding contributions in Education & Culture in the Netherlands or the United States', presented by The Netherland-America Foundation.

Nominations

- Apollo Awards 2016 for 'Acquisition of the Year' for *Vase of Flowers in a Stone Niche* by Roelant Savery, awarded by Apollo Magazine.

Human Resources

Service Anniversaries

10 years: Ivo Hoekstra, Vinod Mahabier, Giovanna Martinez
 12.5 years: Sabrina Meloni, Mirko Reinecke, Bernadette Straetmans
 25 years: Menodj Boedhai

Sickness Absence

Sickness absence dropped from 3.75% in 2015 to 2.52% in the year under review.

Education and Training

Courses for the award of first aid certificates were organised in the Facilities Management Department. The annual emergency response team exercise took place. Staff in other departments attended conferences, seminars and courses in relevant professional fields.

Staff Council

Members as at 31 December 2016:
 Iris van Eendenburg *Chair*
 Sandra Verdel *Secretary*
 Faye Cliné
 Claudia Indewey Gerlings-Lin

Employees (FTE = full time equivalent),
 as at 31 December 2016

Management

Gordenker, dr Emilie *Director*
 Moussault, Victor *Deputy Director*

Collection

Buijsen, drs Edwin *Head of Collection*
 Albrecht MA, Marya *Conservator* (0.67 fte)
 Buvelot, drs Quentin *Senior Curator*
 Cliné, Faye *Registrar*
 Van den Hoorn, Boy *Exhibition Technical Coordinator*
 Meloni, drs Sabrina *Conservator*
 Pottasch, drs Carol *Senior Conservator* (0.89 fte)
 Rulkens MA, Charlotte *Junior Curator* (0.67 fte)
 Sibbing, Bibian *Conservation Technician/Framing Technician* (0.89 fte)
 Suchtelen, drs Ariane van *Curator* (0.89 fte)
 Vandivere, dr Abbie *Conservator* (0.89 fte)
 Vinde, drs Lea van der *Curator*
 Wytema MA, Charlotte *Project Assistant* (0.67 fte)

Education

Runia, drs Epcó *Head of Education* (0.89 fte)
 Borgstein, drs Geert-Jan *Adult Education Assistant* (0.89 fte)
 Gilsing MA, Janneke *Youth Education Assistant* (0.89 fte)

Marketing

Brakenhoff BA, drs Koen *Head of Marketing*
 Aggelen, Sarah van *Service Desk Coordinator* (0.89 fte)
 Dollekens, Moniek *Online Communication Assistant* (0.89 fte)
 Eendenburg MA, Iris van *Receptions Assistant*
 Hoekstra, Ivo *Multimedia Producer*
 Hollen-de Korte, Simone *Sales Coordinator* (0.89 fte)
 Klapwijk MA, Alexander *Marketing Communication Assistant* (0.89 fte)
 Raterink, Denise *Sales Coordinator* (0.67 fte)
 Schreurs, Elske *Media and Publicity Assistant*
 Verdel MA, Sandra *Online Communication Assistant* (0.89 fte)
 Wit, Jacqueline de *Planning Assistant*

Development

Koopmans, Boudewijn *Head of Development*
 Duschka-Holties, Catharina *Development Assistant* (0.67 fte)

Finance

Martinez, Giovanna *Head of Finance*
 Kozacova-Knap Fedorkova, Liana *Finance Assistant* (0.89 fte)
 Kruit-Verbiest, Marianne van der *Finance Assistant*

Facilities Management

Plas, Marty *Head of Facilities Management*
 Boutier, Sabrina *Facilities Management Assistant* (0.78 fte)
 Keizer, Alex *Breakdown - Installation Technician*
 Mahabier, Vinod *Building Management Assistant*
 Safety and Security Coordinator
 Safety and Security Operations Manager
 Senior Security Staff (6)
 Security Staff (14)

Project Management

Wösten BA, Hedwig *Project Manager*

Human Resources

Ligtenberg-Meerdink, drs Anneloes *Human Resources Advisor* (0.56 fte)

Administration

Bakker, Hilda *Director's Personal Assistant*
 Koevoet, Wendy *Secretarial Assistant*
 Stoffers-Gombault, Eveline *Deputy Director's Personal Assistant*

Shop

Heuvel, Hanna van den *Retail Manager*
 Hoogendoorn, Rick *Logistics Assistant* (0.78 fte)
 Reinecke, Mirko *Purchasing and Administration Assistant*
 Uitbeijerse BES, Tanja *Retail Coordinator*

Loans

Short-Term Loans Received

(as at 31 December 2016: 38 works)

Fifteen works were loaned for the exhibition *Vik Muniz: Verso* by the artist; see *Mauritshuis in focus* 2 9 (2016), no. 2.

Twenty-two works were loaned for the exhibition *At Home in Holland: Vermeer and his Contemporaries from the British Royal Collection* by the Royal Collection Trust, London; see *Masters of the Everyday*, London-Brussels 2015, pp. 47-165.

One painting was loaned for the focus exhibition *Mantegna in the Gallery* (Andrea Mantegna, *Ecce Homo*) by Musée Jacquemart-André, Paris; see *Mauritshuis in focus* 29 (2016), no. 3.

Outgoing Short-Term Loans to Exhibitions in the Netherlands and Abroad (as at 31 December 2016: 70 paintings)

24 Hours with Willem: King of the Netherlands and Belgium

The Hague, National Archives of the Netherlands
August 2015 – July 2016

Antoon François Heijligers, *Interior of the Rembrandt Room in the Mauritshuis in 1884*, inv. 1055

Joie de Vivre

Lille, Palais des Beaux-Arts

September 2015 – January 2016

Frans Hals, *Laughing Boy*, inv. 1032

Schalcken: Gemalte Verführung

Cologne, Wallraf-Richartz Museum & Fondation Corboud
September 2015 – January 2016

Schalcken: Kunstenaar van het verleiden

Dordrecht, Dordrechts Museum

February – June 2016

Godefridus Schalcken, *Lady at a Mirror by Candlelight*, inv. 159

Godefridus Schalcken, *The Doctor's Examination*, inv. 161

Godefridus Schalcken, *Portrait of Diederick Hoeufft (1648-1719)*, inv. 708

Godefridus Schalcken, *Portrait of Isabella Agneta Deutz (1658-1694/96)*, inv. 709

Kennerschap: Geen Cuyp, wel Calraet

The Hague, Museum Bredius

October 2015 – January 2016

Aelbert Cuyp (possibly), *Portrait of a Girl with Peaches*, inv. 829

Aelbert Cuyp (manner of), *Cattle by a River*, inv. 821

Aelbert Cuyp (manner of), *Migrating Peasants in a Southern Landscape*, inv. 963

Dialog der Meisterwerke: Hoher Besuch zum Jubiläum

Frankfurt am Main, Städel Museum

October 2015 – January 2016

Willem van Haecht, *Apelles Painting Campaspe*, inv. 266

Class Distinctions: Dutch Painting in the Age of Rembrandt and Vermeer

Boston, Museum of Fine Arts

October 2015 – January 2016

Kansas City, MO, Nelson-Atkins Museum of Arts

February – May 2016

Ludolf Bakhuysen, *The Arrival of Stadholder-King William III (1650-1702) in the Oranjepolder on 31 January 1691*, inv. 6

Gerrit Adriaensz Berckheyde, *A Hunting Party near the Hofvijver in The Hague, seen from the Plaats*, inv. 796

Isack van Ostade, *Travellers outside an Inn*, inv. 789

Jan Steen, *Portrait of Jacoba Maria van Wassenaer, known as 'The Poultry Yard'*, inv. 166 (Boston only)

Asia > Amsterdam: Luxury in the Golden Age

Amsterdam, Rijksmuseum

October 2015 – January 2016

Asia in Amsterdam: The Culture of Luxury in the Golden Age
Salem, MA, Peabody Essex Museum

February – June 2016

Clara Peeters, *Still Life with Cheeses, Almonds and Pretzels*, inv. 1203 (Amsterdam only)

Godefridus Schalcken, *A Useless Moral Lesson*, inv. 160

Govert Flinck: Reflecting History

Cleves, Museum Kurhaus Kleve

October 2015 – January 2016

Govert Flinck, *Portrait of a Man, Aged Forty-Four*, inv. 866

Govert Flinck, *Girl by a High Chair*, inv. 676

Dutch Dining: Four Centuries of Table Settings

The Hague, Gemeentemuseum

October 2015 – February 2016

Cornelis Troost, *'Rumor erat in casa' (There was a Commotion in the House)*, inv. 189

Pleasure and Piety: The Art of Joachim Wtewael (1566-1638)

Houston, The Museum of Fine Arts

November 2015 – January 2016

Joachim Wtewael, *Mars and Venus Surprised by Vulcan*, inv. 223

Masters of the Everyday: Dutch Artists in the Age of Vermeer

London, The Queen's Gallery

November 2015 – February 2016

Edinburgh, The Queen's Gallery

March – July 2016

Gerrit Dou, *'The Young Mother'*, inv. 32

Vermeer's The Little Street Discovered

Amsterdam, Rijksmuseum

November 2015 – March 2016

Delft, Museum Prinsenhof

March – July 2016

Pieter de Hooch, *A Man Smoking and a Woman Drinking in a Courtyard*, inv. 835

Power Flower: Flower Still Lifes in the Netherlands

Antwerp, Museum Rockoxhuis

November 2015 – March 2016

Balthasar van der Ast, *Flowers in a Wan-Li Vase*, inv. 1073

Rachel Ruysch, *Vase of Flowers*, inv. 151

DWDD Pop Up Museum 2

Amsterdam, Allard Pierson Museum

January – May 2016

Jacques-André-Joseph Aved, *Posthumous Portrait of William IV (1711-1751)*, inv. 461

Gerard ter Borch, *Portrait of Cornelis de Graeff (1650-1678)*, inv. 883

Caspar Netscher, *Portrait of Maurits Le Leu de Wilhem (1643-1724)*, inv. 126

Caspar Netscher, *Portrait of Maria Timmers (1658-1753)*, inv. 127

Godefridus Schalcken, *Portrait of Stadholder-King William III (1650-1702)*, inv. 158

Adriaen van der Werff, *Portrait of a Man*, inv. 208

More Beautiful than Nature: The Still Lifes of Balthasar van der Ast (1593/94-1657)

Aachen, Suermondt-Ludwig-Museum

March – June 2016

Balthasar van der Ast, *Flowers in a Wan-Li Vase, with Shells*, inv. 1108

Princely Splendour: The Power of Pomp

Vienna, Österreichische Galerie Belvedere

March – June 2016

Gonzales Coques (with many other artists), *Interior with Figures in a Picture Gallery*, inv. 238

Royal Gallery of Paintings

Warsaw, Royal Lazienki Museum

April – July 2016

Abraham Mignon, *Flowers in a Glass Vase*, inv. 112

Adriaen van de Velde: Master of the Dutch Landscape

Amsterdam, Rijksmuseum

June – September 2016

Adriaen van de Velde: Dutch Master of Landscape

London, Dulwich Picture Gallery

October 2016 – January 2017

Adriaen van de Velde, *Beach View*, inv. 198

Clara Peeters: Aan tafel!

Antwerp, Museum Rockoxhuis

June – October 2016

The Art of Clara Peeters

Madrid, Museo Nacional del Prado

October 2016 – February 2017

Clara Peeters, *Still Life with Cheeses, Almonds and Pretzels*, inv. 1203

Royal Gallery of Paintings

Warsaw, Royal Lazienki Museum

July – November 2016

Gonzales Coques (with many other artists), *Interior with Figures in a Picture Gallery*, inv. 238

Eindelijk! De Laïresse

Enschede, Rijksmuseum Twente

September 2016 – January 2017

Gerard de Laïresse, *Achilles Discovered among the Daughters of Lycomedes*, inv. 82

Rembrandt Intime

Paris, Musée Jacquemart-André

September 2016 – January 2017

Rembrandt van Rijn, *The Laughing Man*, inv. 598

Rembrandt van Rijn, *Simeon's Song of Praise*, inv. 145

Painting Beauty: Caesar van Everdingen (1616/1617-1678)

Alkmaar, Stedelijk Museum Alkmaar

September 2016 – January 2017

Caesar van Everdingen, *Diogenes Looking for an Honest Man (Portrait Historié of the Steyn Family)*, inv. 39

Caesar van Everdingen, *Trompe-l'oeil with a Bust of Venus*, inv. 1088

Behind the Curtain: Concealment and Revelation since the Renaissance: From Titian to Christo

Düsseldorf, Museum Kunstpalast

October 2016 – January 2017

Lucas Cranach de Oude, *Virgin and Child*, inv. 917

Frans Post: Animals in Brazil

Amsterdam, Rijksmuseum

October 2016 – January 2017

Frans Post, *View of Itamaracà Island in Brazil*, inv. 915

Hercules Segers

Amsterdam, Rijksmuseum

October 2016 – January 2017

Hercules Segers, *River Valley*, inv. 1033

Wereld Vol Veren

Leiden, Museum Volkenkunde

October 2016 – March 2017

Adriaen Hanneman, *Posthumous Portrait of Mary I Stuart (1631-1660) with a Servant*, inv. 429

A Flying Visit: The Goldfinch by Carel Fabritius

Edinburgh, National Galleries of Scotland

November – December 2016

Carel Fabritius, *The Goldfinch*, inv. 605

Gezichten van de Gouden Eeuw: De portretkunst van Jan Anthonisz van Ravesteyn

The Hague, Haags Historisch Museum

November 2016 – April 2017

Jan Anthonisz van Ravesteyn, *Portrait of Catharina Belgica (1578-1648)*, inv. 119

Jan Anthonisz van Ravesteyn, *Portrait of Ernestine Yolande (1594-1663), Princess of Ligne*, inv. 120

Jan Anthonisz van Ravesteyn, *Portrait of an Officer, possibly Gaspard de Coligny (1584-1646)*, inv. 139

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portrait of an Officer, possibly Adolf van Meetkerken (d. 1625)*, inv. 144

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portrait of an Officer*, inv. 415

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portrait of Jan III (1583-1638), Count of Nassau-Siegen*, inv. 418

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portrait of Nicolaas Schmelzing (1561-1629)*, inv. 419

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portrait of Daniel de Hertaing (d. 1620)*, inv. 420

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portrait of an Officer, presumably Anthonis van Utenhoven (d. 1625)*, inv. 423

Jan Anthonisz van Ravesteyn (and studio), *Portrait of Walraven IV van Brederode (previously identified as Johan Wolfert van Brederode)*, inv. 438

Special projects

Linking Pieces

The Hague, Museum Bredius

December 2016 – April 2017

Pieter Pietersz, *Portrait of a Man*, inv. 914

Pieter Pietersz, *Portrait of a Woman*, inv. 1109

Objects Received on Long-Term Loan (as at 31 December 2016: 70 works, of which 55 are paintings and 15 are other objects)

› See Mauritshuis Annual Report 2013, pp. 69-71; Mauritshuis Annual Report 2014, p. 14; Mauritshuis Annual Report 2015, p. 15

There were the following changes in 2016:

Jacob van Hulsdonck, *Roses in a Glass Vase*, inv. 1214 (on long-term loan from the Friends of the Mauritshuis Foundation)

David Bailly, *Self-portrait with Allegorical Still Life*, inv. L157

(on long-term loan from Museum De Lakenhal, Leiden)

Objects Given on Long-Term Loan in the Netherlands (as at 31 December 2016: 128 works, being 102 paintings, 5 drawings, 16 sculptures and 5 other objects)

› See Mauritshuis Annual Report 2013, pp. 71-77; Mauritshuis Annual Report 2014, p. 14; Mauritshuis Annual Report 2015, p. 15

There were the following changes in 2016:

Gerrit Dou (attributed to), *Young Woman Holding a Lamp*,

inv. 33 (returned to the Mauritshuis by Museum De Lakenhal, Leiden)

Michiel Jansz van Mierevelt, *Portrait of François van Aerssen (1572-1641)*, inv. 750 (returned to the Mauritshuis by the Ministry of Foreign Affairs, The Hague)

Jan Weenix, *Dead Swan*, inv. 206 (on long-term loan to Rijksmuseum Twente, Enschede)

Objects Given on Long-Term Loan outside the Netherlands (as at 31 December 2016: 6 works; being 4 paintings and 2 pastels)

› see Mauritshuis Annual Report 2013, pp. 77-78; Mauritshuis Annual Report 2014, p. 14; Mauritshuis Annual Report 2015, p. 15

There were the following changes in 2016:

Gerrit van Honthorst (and studio), *Double Portrait of Friedrich Wilhelm I (1620-1688) and Louise Henriette (1627-1667)*,

inv. 428 (from Het Loo Palace, Apeldoorn to Schloss Oranienburg, Oranienburg)

The Mauritshuis has many loyal fans, but the museum is always trying to attract new audiences. Various special projects were initiated in 2016 to reach new visitors.

Maurits&

June saw the launch of *Maurits&*, a sparkling after-work event that takes place on the second Thursday of every month.

Each month we appoint a Thursday Evening Director, who is a high-profile personality with a special bond with our museum, and who determines the theme and activities that will take place during the event. Thursday Evening Directors such as Vik Muniz, Eva Jinek, Jan Taminiau, Pat Smith and Mark Rutte attracted between 250 and 350 people per *Maurits&* evening.

De Mussen

The Mauritshuis initiated a project with community centre De Mussen in the *Schilderswijk* neighbourhood of The Hague during the spring. A group of about fifteen children took an eight-week art course, which included visits to the Mauritshuis. During the last lesson the pupils showed what they had learned to their parents in the museum, and the course ended with a party for the families. This project was made possible by a contribution from the Ernst Nijkerk Fund. The course was a success, which led to a second course that kicked off in the autumn.

Unforgettable Mauritshuis

At the end of 2016, the Mauritshuis began offering special guided tours called *Unforgettable Mauritshuis* for people with dementia and their nearest and dearest, in collaboration with the Stedelijk Museum Amsterdam and the Van Abbemuseum in Eindhoven. Participants in *Unforgettable Mauritshuis* view a number of paintings together with a guide, which leads to discussion. The guide helps to keep things moving along with stimulating questions and creative assignments. There is a guided tour with a different theme on the last Monday of every month.

Second Canvas

In November the museum rolled out a new app entitled *Second Canvas Mauritshuis*. This app enables users to look at ten masterpieces in our collection close up, in such detail that individual brush strokes are visible. The integrated infrared function, which makes it possible to look beneath the paint layer to see details that are otherwise invisible, is a first in the world. The Mauritshuis joined forces with Madpixel, an innovative digitisation company, in order to make a part of the collection accessible in a completely new way.

Events and festivals

The Mauritshuis hopes to attract new audiences by participating in events and festivals. In 2016 we took part in the Hague Museum Night, Museum Week, *Festival de Betovering* (The Enchantment), *Weekend van de Wetenschap* (Science Weekend), Rabo Kidsweek, Amsterdam *Uitmarkt* (Cultural Fair), Hague *UIT Festival* (cultural event) and Lowlands.

Education

Magnum ice cream

In November Unilever launched the *Mauritshuis Collection*: two exclusive limited edition Magnum Mini's, developed in collaboration with the Mauritshuis. One was based on Fabritius's *Goldfinch* and the other on Vermeer's *Girl with a Pearl Earring*. These two limited edition ice cream bars bring the two strong brands of Magnum and Mauritshuis together.

Young people

In 2016 12,838 children and teenagers aged 18 and under visited the Mauritshuis in school groups; 3,377 were in primary schools and almost triple that number (9,461) came from secondary schools. 85% of primary school pupils (2,863 children) attended lessons organised by the Education Department. The figure for secondary school students was 27%. In addition 7,697 people participated in activities for young people and families, for example the Family Activity Package, the monthly Family Sundays, Holiday Days, *Festival de Betovering* (The Enchantment) and children's parties.

Adults

During the year under review 26,867 people took advantage of our educational products for adults. These include lectures and courses, training, excursions, various types of guided tours and the monthly activities for the International Friends (but excluding use of the multimedia tour). *Verhaal op zaal*, a fifteen-minute talk by a member of the museum staff, proved to be so popular that it now takes place every weekday instead of once a week. Finally, the new monthly *Maurits&* evenings also resulted in a substantial increase in educational activities.

Summary Financial Report

In the event of discrepancies between the Dutch and English version of the summary financial report, the Dutch version shall prevail.

Balance sheet as at 31 December 2016

Amounts in thousands of euros

Assets	As at 31 December 2016	As at 31 December 2015
	<hr/>	<hr/>
Tangible fixed Assets		
1 Inventory	284	293
Financial fixed Assets		
1 Deferred overdue maintenance payment	440	477
Total fixed assets	<hr/> 724	<hr/> 770
Current assets		
1 Stock	13	7
- Other stocks	13	7
2 Receivables	1,729	2,137
- Accounts receivable	651	496
- Tax and social security contributions	194	298
- Other receivables and accrued assets	884	1,343
3 Cash at bank and in hand	<hr/> 14,645	<hr/> 18,289
Total Current Assets	<hr/> 16,387	<hr/> 20,433
Total Assets	<hr/> 17,111	<hr/> 21,203

Balance sheet as at 31 December 2016

Amounts in thousands of euros

Liabilities	As at 31 December 2016	As at 31 December 2015
Own funds		
1 General reserve	2,710	3,757
2 Appropriated reserve	4,541	4,424
3 Appropriated funds	263	844
Total own funds	7,514	9,025
Purchasing funds	7,011	8,295
Provisions		
1 Service anniversaries provision	22	22
2 Sponsor obligations provision	124	177
3 Major maintenance provision	0	0
Total provisions	146	199
Debts		
Long-term debts	66	27
1 Other long-term debts	66	27
Current debts	2,374	3,657
1 Accounts payable	585	2,032
2 Tax and social security contributions	185	139
3 Other debts, accrued liabilities and deferred income	1,604	1,486
Total debts	2,440	3,684
Total liabilities	17,111	21,203

Statement of income and expenditure 2016
Amounts in thousands of euros

	2016	2015
Income		
Grant	4,703	4,683
Admission ticket proceeds	3,911	4,493
Sponsorship revenue*	1,159	439
Other contributions*	3,414	2,598
Sales proceeds	73	84
Other direct proceeds	303	348
Other indirect proceeds	295	434
Total income	13,858	13,079
Expenditure		
Personnel costs		
Salaries	3,761	3,649
Temporary staff	1,184	877
Training costs	33	24
Other personnel costs	50	136
Total personnel costs	5,028	4,686
Depreciation		
Operations inventory	115	101
Museum inventory	7	6
Total depreciation	122	107
Other costs		
Purchases	6,506	0
Rents	1,623	1,548
Premises costs*	732	608
Organisation costs	959	771
Activity costs	1,743	2,071
Total other costs	11,563	4,998
Total expenditure	16,713	9,791
Balance from ordinary operations	-2,855	3,288
Financial income and expenditure		
Interest income	59	126
Total financial income and expenditure	59	126
Change in purchasing funds	1,284	-/- 1,767
Operating result	-1,512	1,647

* As a result of a correction by the Ministry of Education, Culture and Science in 2015, the figures for sponsorship revenue (-38), other contributions (+38), accommodation costs (-809) and the operating result (+809) were amended in the statement of income and expenditure in 2015.

Explanatory Notes to the Balance Sheet of 31 December 2016

General accounting principles

The financial statements were prepared in accordance with the rules of the Ministry of Education, Culture and Science.

The valuation and determination of the result are based on historical costs. Insofar as not stated otherwise, assets and liabilities are included at nominal value. Income and expenditure are allocated to the year they relate to, regardless of whether they led to receipts or expenditure. Income is only included in so far as it was received as at the balance sheet date. Expenses and risk originating prior to the end of the year under review are taken into account if they became known prior to preparation of the financial statements.

The principles used for valuation and determination of the result have not changed since the previous year.

Amounts are rounded to the nearest thousand euros.

General

Reflections on 2016 and the financial result

The Prince William V Gallery is an integrated part of operations. The terrorist attacks that took place in Europe in 2016 had an impact on attendance. Tour operators cancelled bookings and individual tourists postponed their trips to Europe. Even so by the end of the year 414,239 people had visited the Mauritshuis and 28,248 had been to the Gallery.

The 2016 financial result was influenced primarily by:

- acquisition of the painting by Roelant Savery
- fewer ticket sales
- higher sponsorship revenues
- more donations and contributions for acquisitions
- higher personnel costs
- higher accommodation and organisational costs

In 2016 a unique opportunity occurred to add a special acquisition to the collection: *Vase of Flowers in a Stone Niche* by Roelant Savery (1615). This exceptional purchase allowed the Mauritshuis to achieve one of its objectives, which is to fill gaps in its collection. The transaction was financed largely with the museum's own resources. This had an impact on the final 2016 financial result.

Ticket sales

In the year under review the proceeds from admission tickets dropped as a result of lower than expected attendance.

In 2016 the Mauritshuis and the Prince William V Gallery received 442,487 visitors compared with 527,675 in 2015. The decrease was caused primarily by a decline in the number of visitors from Asia as a result of terrorist attacks in Europe.

Sponsorship

The income from sponsorship increased thanks to a new partnership with NN Group for audience development and for various contributions to exhibitions.

Other contributions

The contributions received for projects that cannot be financed by regular operations increased substantially. The support from the Rembrandt Association for the purchase of the painting by Roelant Savery was the primary factor. Other contributions were made by the Friends of the Mauritshuis Foundation, the Johan Maurits Compagnie Foundation, the Confrérie Pictura and the Dutch Masters Foundation.

Increased costs for personnel

The cost of salaries and external hires rose in 2016 as a result of the deployment of extra staff needed to carry out new activities. This was compensated by additional sponsorship income for these extra activities, which would not have been possible without this support.

Increased costs for facilities and organisation

The increase, which is due to various scheduled maintenance activities, is in line with expectations. Expenditure was less than budgeted because the Facilities Management Department outsourced less than expected.

Assets

The directors will deduct the result from the museum's own funds following approval by the Supervisory Board, in accordance with the proposed profit appropriation for 2016. This annual report is the last in the 2013-2016 grant period. Despite the negative result for 2016, the museum is in a healthy financial position at the beginning of the new grant period 2017-2020.

Tangible fixed assets

The Mauritshuis and Prince William V Gallery buildings are the property of the Dutch state and are rented from the Central Government Real Estate Agency. Most of the collection is government property.

The Friends of the Mauritshuis Foundation is an important external source of loans. Long-term loans from third parties account for a relatively small part of the collection held by the museum.

1. Inventory

- In 2016 € 112,200 was invested in furniture, security, building services and inventory.
- The value of tangible fixed assets used for the museum's objective was € 28,700 as at 31 December 2016.
- The value of tangible fixed assets used for operations was € 254,800.

Financial fixed assets

Following the creation of the long-term lease between Sociëteit De Witte and the Central Government Real Estate Agency, the receivable for overdue maintenance of the Plein 26 building owed to Sociëteit De Witte by the Mauritshuis was transferred to the Central Government Real Estate Agency. The receivable due from the Central Government Real Estate Agency has been entered as an amount of € 440,000.

Current assets

1. Stocks

- The Mauritshuis's administrative stock consists of museum admission tickets.

2. Receivables

- Accounts receivable are amounts yet to be received from supporting foundations, room hire and the tax authorities.
- The other receivables and accrued assets consist mostly of funds to be received from the BankGiro Lottery amounting to € 497,500, money yet to be received from the Stichting Museumkaart (museum ticket foundation), interest yet to be received and prepaid invoices.
- Interest relating to the last quarter of 2016 will be received at the beginning of January 2017.

3. Cash at bank and in hand

The balances of the foreign currency accounts on the balance sheet date were calculated using the exchange rates on that date.

Equity and liabilities

As a result of a correction by Ministry of Education, Culture and Science in 2015 with regard to the allocation of the major maintenance provision, the figures for the major maintenance provision (-€ 809.200), the special reserves (+€ 809.200), the general reserve (-€ 325.300) and the appropriated funds (+€ 325.300) were corrected in the balance sheet as at 31 December 2015.

Own funds

The Mauritshuis's own funds as of 31 December 2016 amounted to € 7,513,600. This is € 1,512,000 less than in 2015 as a consequence of the negative result.

The general reserve (€ 2,709,600) is a continuity reserve. According to the guidelines of the Fundraising Institutions Association, this reserve may increase to 1.5 times the normal operating costs (including personnel, accommodation, office and general costs). In 2016 the costs of the Mauritshuis's normal operating costs were approximately € 8,463,900. Should income drop, this reserve can be used to pay 72% of the personnel costs for one year (€ 3,761,300).

The result has been distributed as follows.

Result 2016

Amounts in euros

Result		-/-1,512,000
Allocation to appropriated reserves		
- To museum objectives reserve	-/-5,400	
- To operations reserve	-/-111,800	
Total transfer to appropriated reserves		-/-117,200
		-/-1,629,500
Result after allocations / withdrawals		-/-1,629,500
Appropriated Ministry of Education, Culture and Science fund		581,900
Charged to the general reserve		-/-1,047,300

Independent Auditors' Report

Provisions

1. The service anniversaries provision relates to the financial obligations to employees for future service anniversaries in accordance with the collective bargaining agreement.
2. The sponsor obligations provision concerns sums that are spent to meet obligations arising from sponsorship agreements.

Debts

Long-term debts:

1. Other long-term debts

The long-term debt of € 66,000 is the total of outstanding loans taken out to purchase three paintings. The outstanding amounts are being donated to the Mauritshuis in annual instalments.

Current debts

The current debts decreased by € 1,283,000 to € 2,374,000. These consist primarily of payments received in advance for temporary exhibitions, a sum received in advance from the Central Government Real Estate Agency relating to maintenance of the Gallery, outstanding tax, and reservations for staff holidays and holiday pay.

The balance sheet total dropped by € 4,092,000 to € 17,111,000. This is due primarily to the purchase of the painting *Flowers in a Stone Niche* (1615) by Roelant Savery.

Contingencies and commitments

The basic grant from the Ministry for Education, Culture and Science for the 2013-2016 period is € 17,834,292, in accordance with the grant letter of 18 September 2012, reference 437736.

No obligations are included in the balance sheet for the rent of the Mauritshuis and the Prince William V Gallery.

The amount of the rent obligations for the coming five years is € 5,233,000.

- The annual rent for the Prince William V Gallery is € 142,900. The rental agreement is valid until 31 July 2025.

- The annual rent for the Mauritshuis is € 903,700. The new rental agreement effective 1 January 2017 has not yet been signed.

The brasserie is rented out to Vermaat Leisure BV. Retail and office space is rented out to the Friends of the Mauritshuis Foundation.

To: the board of directors of Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis

The accompanying summary financial statements on page 53 to 59, which comprise the summary balance sheet as at 31 December 2016, the summary statement of income and expenditure for the year then ended, and related notes, are derived from the audited financial statements of Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis for the year 2016. We expressed an unqualified audit opinion on those financial statements in our report dated 28 March 2017. Those financial statements, and the summary financial statements, do not reflect the effects of events that occurred subsequent to the date of our report on those financial statements.

The summary financial statements do not contain all the disclosures required by the Guideline for annual reporting 650 "Charity organisations" of the Dutch Accounting Standards Board. Reading the summary financial statements, therefore, is not a substitute for reading the audited financial statements of Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis.

Responsibilities of the board of directors

The board of directors is responsible for the preparation of a summary of the audited financial statements in accordance with the notes on the financial statements.

Our responsibilities

Our responsibility is to express an opinion on the condensed financial statements and the related explanatory notes based on our procedures, which we conducted in accordance with Dutch Law, including the Dutch Standard 810 "Engagements to report on summary financial statements".

Our opinion

In our opinion, the summary financial statements derived from the audited financial statements of Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis for the year 2016 are consistent, in all material respects, with those financial statements, in accordance with the accounting policies as disclosed in the notes to the financial statements.

Rotterdam, 19 May 2017

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Original has been signed by M. van Ginkel RA

Programme for 2017–2018

At Home in Holland: Vermeer and his Contemporaries from the British Royal Collection

29 September 2016 – 5 February 2017

Slow Food: Still Lives of the Golden Age

9 March – 25 June 2017

Neighbours: Portraits from Flanders 1400–1700

7 September 2017 – 14 January 2018

Da Messina in the Gallery

Prince William V Gallery

9 November 2017 – 7 January 2018

History Paintings by Jan Steen (working title)

15 February – 13 May 2018

Dutch Paintings from National Trust Houses (working title)

11 October 2018 – 6 January 2019

Credits

© Mauritshuis, The Hague, 2017

Compilation

Sarah van Aggelen, Mauritshuis

Natalie Bos, Amsterdam

Editing

Maud Lankester, Mauritshuis

Translation

Lynne Richards, Sussex

Design and Layout

Studio Dumbar, Rotterdam

Mauritshuis

Koninklijk Kabinet van Schilderijen
Royal Picture Gallery

Plein 29, 2511 CS Den Haag
Plein 29, 2511 CS The Hague